

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Bakalářská práce

Renáta Bohuslavová

**Odsun/vyhnání sudetských Němců v reflexi
dobového tisku a v české poválečné literatuře**

**Transfer/Expulsion of Sudeten Germans in the
Public Press and in the Czech Literature after
WorldWar II**

Praha 2014

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Holý, DrSc.

Poděkování:

Upřímně děkuji Prof. PhDr. Jiřímu Holému, DrSc. za vedení bakalářské práce a cenné rady v průběhu psaní. Mgr. Kamile Klímové děkuji za korektury a odborné poznámky. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu během celého studia a v neposlední řadě Borisí Moskovičovi za věcné připomínky a trpělivost po celou dobu psaní bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v průběhu jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 13. července 2014

.....

Renáta Bohuslavová

Abstrakt

Bakalářská práce analyzuje problematiku odsunu/vyhnání Němců v československém poválečném tisku v letech 1945-1948. Soustřeďuje se na první kritické názory zveřejněné v této době ve vybraných periodikách. Prostor je dán i předválečným souvislostem a myšlence vzniku odsunu Němců během druhé světové války z Československa. Hlavní pozornost je ale věnována týdeníkům *Obzory* a *Vývoj* s šéfredaktorem Pavlem Tigridem pod záštitou Československé strany lidové. Opomenut není ani nezávislý týdeník *Dnešek* vedený Ferdinandem Peroutkou. Společně s nimi práce mapuje i činnost Přemysla Pittera a Michala Mareše, jejichž kritické postřehy byly v poválečném období podstatné. Skrze uvedené osobnosti a jimi uveřejněné články práce zachycuje pohled na problematiku odsunu a to z perspektivy neoficiálních periodik třetí republiky.

Klíčová slova: tisk, odsun Němců, reflexe, Československo 1945-1948

Abstract

The thesis analyzes the reflection of the transfer/expulsion of Germans in post-war Czechoslovak press in the years 1945-1948. It focuses on the first critical reactions that were published in selected journals. Last but not least, it analyzes problems related to transfer (expulsion) of the Germans from Czechoslovakia during Second World War. First of all the thesis focuses on weekly *Obzory* and *Vývoj* the managing editor Pavel Tigrid under the auspices of the Czechoslovak People's Party. It also analyses text in independent weekly *Dnešek*, that is connected with Ferdinand Peroutka, and critical comments of Přemysl Pitter and Michal Mareš, that were influential in the post-war period. Overall, the thesis analyses the reflection of the transfer through these personalities and their articles in selected Third Republic's journals.

Keywords: press, transfer of Germans, reflection, Czechoslovakia 1945-1948

Obsah

ÚVOD	6
1. Česko-německé vztahy v reflexi předválečného tisku	10
1.1. Časopis <i>Přítomnost</i>	10
1.2. <i>Sbratření</i> a činnost Přemysla Pittra	14
2. Vznik a vývoj myšlenky odsunu Němců z Československa	17
3. Reflexe odsunu Němců v periodikách 1945-1948	26
3.1. Periodika stran Národní fronty	26
3.2. Poválečná činnost Přemysla Pittra	30
3.3. Periodika Československé strany lidové pod vedením Pavla Tigrida.....	34
3.3.1 <i>Obzory</i>	34
3.3.2 <i>Vývoj</i>	42
3.4. Peroutkův <i>Dnešek</i> a reportáže Michala Mareše	44
ZÁVĚR	55
Použité prameny a literatura	58

ÚVOD

Problematika poválečného odsunu Němců z Československa zaujímá zásadní postavení v historii česko-německých vztahů. Vznik odsunové myšlenky, průběh těchto akcí a následné dopady organizovaných přesunů obyvatelstva se staly významnými tématy pro českou společnost nejen v letech 1945-1948. V této souvislosti je důležité připomenout, že během dlouhého období 1948-1989 politická moc s vedoucí úlohou komunistické strany znemožňovala objektivní zhodnocení odsunu se všemi důsledky, které s sebou nesl. Proto se tato problematika stala opět aktuální po pádu komunistické moci na počátku devadesátých let, kdy otevření archivů a zveřejnění dokumentů umožňovalo nový kritický pohled na tyto události. Především historici a bohemisti se i s odstupem téměř sedmdesáti let k prvním poválečným letům často vrací a reflektují ony události z různých více či méně subjektivních pohledů. Odlišná je situace v zahraničí. Kulturní i političtí činitelé, kteří odešli z Československa ve druhé (1948) nebo třetí (1968) exilové vlně toto téma často zpracovávali. Dodnes se názory na poválečné dění v Československu různí a okolo odsunu se stále vedou velice živé debaty.

Práce si klade za cíl na základě několika vybraných článků z uvedených periodik konkrétně ukázat způsob, s jakým uvedení představitelé přistupovali k „německé otázce“ po druhé světové válce. Dobový tisk je často odrazem aktuální společenské situace. Dokáže svou rétorikou, zmíněnými informacemi, objektivitou či naopak zaujatostí a výbojností osvětlit daný problém a poskytnout podrobnější pohled na věc. Námí zkoumaná periodika můžeme rozdělit na nezávislé týdeníky a oficiální stranické tiskoviny, které v naší práci pouze dokreslují dobové vnímání problematiky. Vybrané skupiny periodik nabízí odlišné vnímání poválečných událostí. Jako hlavním zdroj událostí nám sloužily týdeníky Československé strany lidové *Obzory* a *Vývoj* spojené s osobou Pavla Tigrida. Dále časopisy pod šéfredaktorským vedením Ferdinanda Peroutky, ať už se jedná o předválečnou *Přítomnost* či o poválečný *Dnešek*, kde největší pozornost vzbuzují články Michala Mareše o situaci v pohraničí. Poslední osobou, která přispěla k hodnocení prvních poválečných dnů, a bez něhož se reflexe odsunu v období třetí republiky neobejde, byl Přemysl Pitter, jenž po válce není oficiálně svázán s žádným periodikem. Každý z představitelů vychází z jiného politického a společenského prostředí a zastává odlišné životní hodnoty, což se projevuje i v nahlížení na

otázku odsunu Němců po druhé světové válce. Kritičnost a zároveň objektivita jsou dva základní faktory, které však námi vybrané osobnosti spojují.

Volba řazení jednotlivých příspěvků a událostí se snaží respektovat chronologický vývoj. V první části práce krátce představujeme předválečné historické souvislosti a mapujeme činnost časopisu *Přítomnost* s odkazem na poválečné dění. Hlavní důraz je zde kladen na příspěvky Ferdinanda Peroutky a Mileny Jesenské, kteří upozorňují na možné neblahé důsledky činů politické reprezentace z konce 30. let v pozdějších letech. Druhá část je koncipována jako jakýsi úvod do problematiky odsunu. Seznamuje čtenáře se vznikem, vývojem a dopady odsunové myšlenky. Opírá se o nezbytnou sekundární literaturu. Poslední a zároveň nejvýznamnější oddíl práce se zabývá samotnou reflexí odsunu v periodikách v letech 1945-1948 s přispěním žurnalisticky a společensky významných osobností. Pro přehlednost uvádíme i periodika politických stran, která dokreslují dobové nahlížení na odsun a na Němce, jako jsou *Rudé právo*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Právo lidu* a *Mladá fronta*. Podávají informace o odsunu sice v dostatečné míře, ale zkresleně a s nedostatečným kritickým pohledem. Následně je věnován oddíl Přemyslu Pitterovi, jenž sám velmi napomohl ke zveřejnění činů, které byly na německých obyvatelích spáchány. Dále reflektujeme situaci v týdenících ČSL *Obzory* a *Vývoj* pod šéfredaktorským vedením Pavla Tigrida. Poslední část je zaměřena na časopis *Dnešek*, který mimo články šéfredaktora Ferdinanda Peroutky uveřejňoval především reportáže Michala Mareše, jež se zaměřovaly na oblast pohraničí.

Literatura zaměřující se na problematiku odsunu v historických souvislostech je velmi rozsáhlá. Uvedme některá díla, která se stala zdrojem i pro naši práci. Z německých historiků věnujících se této tematice nelze opomenout například práce Detlefa Brandese¹ či Johanna Wolfganga Brugela², jejichž výzkum a jeho výsledky zůstávají i dnes v mnoha ohledech nepřekonané a stále inspirativní. Jejich hlavním přínosem je, že poskytli první ucelený a fundovaný výklad o vývoji myšlenky na odsun v předválečných i poválečných souvislostech. Významně se na prohlubování znalostí o dané problematice podíleli i čeští autoři jako Tomáš Staněk³ a Jan Kuklík⁴ či švýcarský historik dlouhodobě žijící v České republice Andrian

---

¹ BRANDES, D.: *Cesta k vyhnání 1938 – 1945: plány a rozhodnutí o transferu Němců z Československa a Polska*. Praha: Prostor, 2002.

² BRUGEL, Johann W.: *Češi a Němci 1939 – 1946*. Praha: Academia, 2008.

³ STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992., STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

⁴ KUKLÍK, J.: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002.

Arburg⁵. V devadesátých letech též vyšlo mnoho pamětí a vzpomínek současníků a odsunutých Němců. Nutné je bezpochyby uvést dílo *Odsunuté a Neodsunuté vzpomínky* Aleny Wágnerové. Jde o dvě publikace rozhovorů se sudetoněmeckými obyvateli a jejich potomky, kteří byli odsunem přímo zasaženi. Ve velké míře jde o osoby, které jsou dnes již právoplatnými německými obyvateli. Často a mnohdy překvapivě hovoří o odsunu s objektivním realistickým pohledem, s pokorou a pochopením. Analýzu námi sledovaných kritických ohlasů na průběh odsunu německého obyvatelstva je nutné zkoumat také v celkovém kontextu tehdejšího politického a společenského vývoje tzv. československé třetí republiky, která zahrnuje období 1945-1948. Literatura vztahující se k této periodě našich moderních dějin je též hojně zastoupená. Pro naši práci byly z toho pohledu nejdůležitější knihy českého historika Karla Kaplana.⁶

Pokud můžeme mluvit o dostatečném množství zdrojů vztahujících se k historickým souvislostem odsunu a k domácí politické situaci, k samotnému vývoji periodik v námi zkoumaném období česká historiografie zatím žádným uceleným dílem nedisponuje. Oficiálním stranickým tiskovinám je věnován prostor pouze v publikacích věnujících se jednotlivým politickým stranám⁷, které jsou poměrně dobře dostupné a poskytují relevantní informace. Při reflexi týdeníků tak pro nás byla stěžejní antologie nesocialistické publicistiky z let 1945-1948 Milana Drápaly *Na ztracené vartě západu*, jež shrnuje působení žurnalistů i členů Československé strany lidové. Autor sestavil nejdůležitější články, sepsal ke každé z uvedených osob medailon a uveřejňuje stat' věnující se periodikům strany. V případě časopisu *Dnešek* však takový soubor neexistuje. Michal Mareš vytvořil souborné dílo *Přicházím z periferie republiky* sestávající z jeho příspěvků i s uveřejněním ohlasů a na jeho články a dopisů. Poskytuje tak komplexní náhled na vývoj jeho činnosti spojenou především právě s kritikou odsunu. U ostatních autorů takováto díla chybí. Z tohoto důvodu nám jako další důležitý zdroj posloužily autorské paměti a vzpomínky.⁸ V neposlední řadě jsme pro komplexnější ucelení působení osobností v historických souvislostech využili publikace

---

⁵ ARBURG, A. a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, 2010.

⁶ KAPLAN, K.: *Československo v letech 1945-1948. 1 část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

⁷ KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948*. Brno: DOPLNĚK, 2002., MALÍŘ, J., MAREK, P. a kol.: *Politické strany II.: vývoj politických strana hnutí v českých zemích a Československu v letech 1938 – 2004*. Brno: DOPLNĚK, 2005., RENNER, J.: *Československá strana lidová*. Brno: Prius, 1999., RUPNIK, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002.

⁸ ŠIMSOVÁ, M., ŠTĚPÁN, J.: *Nad vřavou nenávisti: vzpomínky a svědectví Přemysla Pittra a Olgy Fierzové*. Praha: Kalich, 1996.

současných publicistů, jako je například Pavel Kosatík⁹, jenž vytvořil řadu biografí o pro nás důležitých osobách.

Česká historiografie pro poválečné události a „odchod“ Němců z Československa nejčastěji volí termín odsun či transfer. Tohoto terminologického vymezení se drží i naše práce, i přestože slova mohou být pro některé spáchané činy vnímána jako eufemismy. Při zpracovávání tisku v období třetí republiky bylo opět nejčastěji užíváno slovo odsun. Námi zkoumané týdeníky užívaly i slova jako transfer, vyhnání či vysídlení. Takovouto rétoriku oficiální stranické deníky nevolí, jelikož se akce po celou dobu snažily v tisku prezentovat jako klidné, plynulé a bez komplikací.

Veškeré uvedené prameny byly vybírány s přihlédnutím k hlavnímu tématu práce, tedy s ohledem na reflexi tisku periodik v době třetí republiky. Při samotné analýze a vyhledávání příslušných článků jsem se vícekrát musela potýkat se skutečností, že mnohé výtisky jsou poškozené a tudíž nedostupné, z těchto příčin nejsou některé citace uváděny přímo z primárního zdroje. S přihlédnutím k výše uvedenému si proto práce neklade za cíl komplexní a ucelený přehled o všech aspektech kritického pohledu na téma odsunu Němců. Snaží se spíše vybrat z časopisů zajímavé a neotřelé články vztahující se k námi vybraným osobnostem a k problematice odsunu, které ještě nebyly dostatečně zkoumány, a pokusit se je zhodnotit na základě dostupných pramenů a s přispěním vlastních analýz.

---

⁹ KOSATÍK, P.: *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011., KOSATÍK, P.: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Litomyšl: Paseka, 2009., KOSATÍK, P.: *Tigris, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: Mladá fronta, 2013.

1. Česko-německé vztahy v reflexi předválečného tisku

1.1. Časopis *Přítomnost*

Vyhrocené česko-německé vztahy na konci 30. let 20. století, ke kterým přispěly podpis mnichovské dohody, okupace pohraničí a vznik Protektorátu Čechy a Morava, znamenaly přerod v dlouholetém soužití obou národů na jednom území. Členové kulturní obce se během 20. a 30. let aktivně vyjadřovali k postupným změnám v tomto soužití a kritizovali mnohé kroky národnostní politiky, kterou uplatňovala vláda za první republiky vůči menšinám. Ta stejná kulturní společnost nemlčela ani v osudných dnech roku 1938 a 1939, kdy nacistická moc získávala pod svůj vliv území Československa. Jak vyhrocenou situaci třicátých let vnímali novináři a periodika si představíme blíže. Z velké části se dostávají do popředí právě ty osobnosti, které na své konání navazují po válce a po roce 1948 budou své dřívější myšlenky a postupy hájit v exilu. Jednalo se o představitele, kteří ne vždy zásadně s vypořádáním se s německými obyvateli a s poválečnou myšlenkou odsunu založenou na principu kolektivní viny souhlasili. Popřípadě nesouhlasili s formou, jakou byl samotný odsun prováděn.

Jedním z nejsilnějších hlasů této doby byl hlas Ferdinanda Peroutky a jeho *Přítomnosti*. *Přítomnost* z velké části zastávala politický program liberálně demokratického středu i s určitými socialistickými zásadami. Myšlenkově i politicky byla založena na základech masarykovského realismu, jenž zaštitoval právě i principy sociální politiky. Týdeník založil Ferdinand Peroutka po domluvě a finanční podpoře samotného Masaryka. Literárně byl především základnou čapkovské generace. Za dlouhou dobu jeho vydávání (až do roku 1945; avšak za dob protektorátu měl jiné vedení a stal se nástrojem kolaborantů.) poskytoval prostor mnohým významným československým osobnostem kulturního života. Na jeho stranách publikovali například Karel Čapek, Milena Jesenská, T. G. Masaryk, Eduard Bass, Richard Weiner, Václav Černý, Otokar Fischer, Jaroslav Stránský a další. Tento týdeník, jehož první číslo bylo připraveno 17. 1. 1924, měl v první řadě za úkol přinést nový, svěží vítr do prvorepublikového ovzduší. Ferdinand Peroutka jakožto muž oddaný principu první republiky byl právě jedním z těch, které můžeme považovat za vůdčí myšlenkové představitele této doby. Celé své životní působení postavil na zásadách realistických. Byl pragmatikem s nesmírnou úctou ke zkušenosti a „skutečnosti“ a s vírou v kritické působení Karla Havlíčka Borovského a tradici střízlivého, nepatetického realismu. Již v prvním čísle

Přítomnosti nás seznamuje se zásadami, které bude cítit a s jejichž pomocí pracovat po celý zbytek života, i přestože mnohdy nebudou zásady realismu dobově žádanou konvencí. „Realismus může pominouti jako politická strana nebo se dopustiti omylů. Nikdy však nemůže pominouti jakožto metoda. V politickém životě znamená realismus předně neříkati více, než přesně víme.“¹⁰ Tuto myšlenku bychom mohli považovat za filozofii celého Peroutkova života.

Jedna z těžkých zkoušek Peroutkova realismu přichází na konci třicátých let. Přelom roku 1938 a 1939 a nacistická okupace nutí Peroutku k razantnějšímu vyjádření svých postojů. Jakožto novinář, který se vždy velmi hlasitě ozýval proti bezpráví a útlaku, právě v těchto dnech nemohl mlčet, ačkoliv se později snažil být nacistickým režimem umlčen. Hlavní tribunou jeho názorů se stala *Přítomnost*. Sám se aktivně podílel na politických konzultacích roku 1938 a 1939. Situace, v níž se Československo v létě roku 1938 nacházelo, byla nesnadná. Mnozí věřili v sílu a bojovnost západních spojenců. Věřili v sílu česko-francouzského spojení deklarovaného v tzv. Malé dohodě vzniklé na počátku dvacátých let. Francie a Velká Británie však neměly dostatek sil a odhodlání na vstup do války „pouze“ z důvodu ochrany nezávislosti malého Československa uprostřed Evropy. Peroutka si tuto skutečnost dostatečně uvědomoval. „[...] bojovat znamenalo vykrvácet; a nebojovat...? Prozatím záchranu a později jistotu, že o osudu národa už bude rozhodovat někdo jiný. Peroutka, z obdobných důvodů jako prezident Beneš, usoudil, že menším z obou zel bude nebojovat.“¹¹ Později se ve vysílání Rádía Svobodná Evropa vyjádřil takto. „Československo se drželo určité zahraniční politiky, která nakonec zklamala, ale já nevidím způsob, čeho jiného by se mohlo držet, poněvadž všechny ostatní alternativy zklamaly taky, jako vždycky zklame, když je jeden velký dobyvatel a okolo malé státy.“¹² Základní myšlenka, kterou je nutné brát na zřetel při hodnocení nejen tehdejší doby, ale i celkového Peroutkova myšlenkového působení. Můžeme zde rozeznat i Peroutkův přístup ke vnímání prezidenta Beneše a jeho nesnadným rozhodnutím na politickém kolbišti z let 1938, 1943 i 1945.¹³

S touto realistickou vizí vnímal Ferdinand Peroutka a ostatní spolupracovníci *Přítomnosti* i to, co přicházelo po mnichovských událostech. Málokdo se dokázal se situací smířit, mnozí považovali mnichovskou dohodu za zradu a konec samostatnosti Československa. Avšak právě redakce *Přítomnosti* dokázala období mezi zářím 1938 a

¹⁰ PEROUTKA, F.: Naše myšlenková krise in *Přítomnost* I, č. 1, 17. 1. 1924, s. 2.

¹¹ KOSATÍK, P.: *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938 – 1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 13.

¹² Tamtéž, s. 13.

¹³ PEROUTKA, F.: *Byl Edvard Beneš vinen?*. Jinočany: H & H, 1993.

březnem 1939 aktivně využít k tomu, aby osvětlila občanům nezbytnost přijmout danou situaci jako fakt a tím předešla zbytečným ztrátám z řad obyvatel, kteří by se sami chtěli aktivně pouštět do nějakých bojů. Neznamenalo to však, že s jednáním západních mocností bezmezně souhlasili, dokázali však pojmenovat, co je v dané chvíli pro budoucnost země nejrozumnější. Ale s pochopením se setkali jen výjimečně. Mnohem častěji se ozývaly hlasy o kolaboraci a fašistických sympatiích. Že tomu tak opravdu nebylo, se ukázalo hned po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, když byla většina takto smýšlejících autorů uvězněna nebo odvečena do koncentračních táborů. Pavel Kosatík konstatoval působení těchto autorů takto: „Být „realistou“ po Mnichovu však bylo něco jiného než dřív. Jenom ve zdravé době a zdravé společnosti je po realismu poptávka. V dějinách však existují dlouhá období, kdy potřeba iluzí je tak velká, že se myšlenkový „realismus“ octne mimo zákon.“¹⁴ Peroutka totiž nastavil zajímavé zrcadlo nastalé situaci. Británie a Francie, které Československu podle jeho vnímání „držely ruce“ při vzdávání se Německu, jsou nyní zeměmi, ve které jsme naprosto ztratili důvěru. „Nejsme ostatně národem, který hned zase nanovo uvěří.“¹⁵ Je tedy třeba hledat novou cestu, již Peroutka viděl právě ve spolupráci s Německem. Bral to tak, že k ní země byla donucena a proč toho tedy v nastalé situaci alespoň částečně nevyužít. „V loajálním styku s německou říší chceme pracovat pro další život svého národa na prostoru, který nám zůstal. Němci, kteří zejména nyní pěstují národní filosofii, jistě uznají, že hodláme při tom zachovat svou svébytnost a že i v nové situaci učiníme vše, abychom se neproměnili v národ bezcharakterních jedinců. Proto je možno i radno nové vztahy k Německu hned od počátku založit na upřímnosti.“¹⁶

Oblasti pohraničí, místa problematického soužití Čechů a Němců, bylo v periodikách, konkrétně v *Přítomnosti*, od roku 1938 věnováno mnoho prostoru. Právě území Sudet, které bylo od Československa odtrženo, se stane centrem nenávistných bojů ať už ze strany Němců či po válce ze strany Čechů. Historická hranice vymezená při vzniku první republiky s sebou nesla i národnostní problém. Na území Československa byla významná německá, maďarská a polská menšina, která celkem tvořila téměř 1/3 veškerého obyvatelstva. Nejpočetnější zastoupení měli právě Němci (více jak tři miliony obyvatel). Vliv těchto menšin na oficiální politiku státu byl velmi malý. Stát vzniklý v říjnu roku 1918 a deklarovaný ústavou z roku 1920 se dá spíše než za národní označit za národnostní, avšak s dominantním postavením Čechů a Slováků. Demokratická ústava zaručovala Němcům rovnost před zákonem,

---

¹⁴ KOSATÍK, Pavel: *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938 – 1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 14.

¹⁵ PEROUTKA, Ferdinand: Nový poměr k Německu, in *Přítomnost* XV, č. 52, 29. 12. 1938, s. 822.

¹⁶ Tamtéž, s. 822.

menšinovou ochranu, hospodářský i kulturní rozvoj. Problém však vznikl například v oblasti užívání „státního“, tedy pouze „československého“ jazyka. S hospodářskou krizí, která citelně postihla právě německé regiony a s měnicími se poměry v nacistickém Německu, se stávaly požadavky menšin stále více aktuálními. Zásadně se změnilo vnímání obyvatel v pohraničí. Mnozí příslušníci německého etnika se po roce 1933 orientovali právě na nacistické Německo. Avšak také zde byli mnozí němečtí občané, kteří ve spolupráci s těmi českými stále bránili demokratické principy Masarykova státu. Výhra SdP ve volbách roku 1935, mnichovská dohoda a tím tedy nutnost odstoupení československého pohraničí však situaci v oblasti naprosto vyhrotily a docházelo k hromadným útěkům perzekuovaných obyvatel směrem do vnitrozemí ČSR. Velmi početná skupina demokratických Němců mnohdy svou neutralitu neuhájila a někteří se pod tlakem přidávali na stranu nacistického režimu. Výjimkou nezůstávají ani mnozí čeští obyvatelé, jejichž víra v Německo byla silnější než národní hrdost. Celková situace v pohraničí, kde docházelo ke střetům různých národností, byla velmi nepřehledná. Počty sympatizantů s fašisty velmi rychle narůstaly, ale zpětně dohledatelné byly jen velmi obtížně. Poslední oficiální zápisy o počtu příslušnosti k té či oné národnosti se objevují naposledy v roce 1930, což jistě s ohledem na situaci není dostatečný výpovědní materiál.

Za všechny publicistické výroky té doby uvedme články Mileny Jesenské, jež se snaží na národnostní problémy upozornit. „Jsou spolu. Němci a Češi a sociální demokraté a národní socialisté a komunisté.“¹⁷ Chce apelovat na národní a politickou soudržnost a podpořit občany v oblasti, kde mohou lehce podlehnout radikálním silám. Je ovšem složité cokoli učinit, jelikož většina obyvatel zde žije pod každodenní hrozbou smrti. Nezachycuje pouze současnou situaci, ale spíše vyjadřuje obavy z budoucnosti. „Nebude-li řešení (vnitropolitický problém tisíců prchajících Němců – pozn. autora) ihned a plánovitě, může z problému vyrůst svízel. Náš lid je sice trpělivý, laskavý a dobrý, s hlubokým smyslem pro právo a křivdu. Ale tento lid je současně hluboce zkrúšen, podrážděn a rozbolestněn. Od bolesti a přeúnavy, od velkého břímě a zklamání je k pocitům touhy po pomstě maličký, nebezpečně maličký krok.“¹⁸ Tento článek uvádíme jako odkaz na poválečné dění. Již v této době působili mnozí čeští spisovatelé a novináři, kteří skrze historickou zkušenost dokázali odhadnout, kam může současná nedůsledná politika československého státu vůči německé menšině dospět. Vše, co

---

¹⁷ JESENSKÁ, Milena: V pohraničí: kolik bodů pro nás?, in *Přítomnost* XV, č. 36, 7. 9. 1938, s. 571.

¹⁸ JESENSKÁ, Milena: Nad naše síly, in *Přítomnost* XV, č. 41, 12. 9. 1938, s. 651.

zde Milena Jesenská vyjádřila, se stalo a jak si později doložíme, zdaleka nezůstalo jen u toho.

Článek Mileny Jesenské velmi věrně kopíruje pocitové rozpoložení pomnichovské doby. Avšak netrvalo dlouho a atmosféra nebyla jen nedýchateľná, ale stala se přímo dusivou. Od Mnichova vedla přímá cesta ke vzniku Protektorátu. Doposud příležitostně ozývající se hlasy německých sociálních demokratů, komunistů, antifašistů i Židů byly umlčeny. Mnozí se stávají snadným terčem nacistů anebo jsou rovnou odvedeni do koncentračních táborů. Malá část z nich také pokračuje v odbojových akcích po celou dobu války jak ve spojení s československým odbojem doma, tak i v exilu. Podobně jako odpůrci nacismu v pohraničí končí i velká část myšlenkových a politických vůdců první republiky. Politická reprezentace z velké části odchází do exilu (do Paříže, Londýna, Moskvy). Druhá část společně s ostatními představiteli inteligence (mezi nimi i mnoho Židů) je pozatýkána nebo násilím odvedena též do koncentračních a pracovních táborů (Petr Zenkl, Josef Čapek, Lev Sychrava, Emil Fila, Eduard Bass, Ferdinand Peroutka, aj...). Symbolem se již stala smrt Karla Čapka, předního člena ideového demokratického proudu první republiky, jehož složitá doba společně s jeho těžkým zápalem plic nakonec připravily o život v prosinci 1938. Období krátké první republiky bylo ukončeno následky mnichovské dohody. Krátce trvající epizoda druhé republiky přinesla do české společnosti jen další zotřetí již tak napjaté společenské atmosféry. Tragickým vyústěním sudetoněmecké krize byl zánik československého státu a vznik Protektorátu Čechy a Morava 15. 3. 1939. Následující šestileté období bylo poznamenáno znemožněním aktivit většiny demokratických, realistických, komunistických či katolických autorů a hlasy těch, kteří přežili, opět můžeme slyšet v plné síle až v průběhu roku 1945. Nic to však zdaleka nemění na jejich rétoricky silných schopnostech znovu a v plné síle se věcně a realisticky postavit novým skutečnostem.

1.2. *Sbratření* a činnost Přemysla Pittra

Během válečných let se vedou debaty o česko-německých vztazích doma i v exilu. Zatímco exiloví představitelé vytvářejí návrhy na poválečné uspořádání Československa, v domácím prostředí se více než historické souvislosti a různé úvahy snaží aktivně bojovat proti nacistické moci. Jedním z takových bojovníků, jenž slučoval jak aktivní, tak duchovní složku boje proti nacismu v domácím prostředí, byl Přemysl Pitter, jehož působení můžeme považovat za jakýsi symbolický přelom doby protektorátu a války do poválečných dnů,

jelikož právě on bude jedním z těch, jejichž počínání budeme sledovat i v prvních letech po osvobození. Tento duchovní myslitel, filosof a křesťanský aktivista dvacátého století se celý život zastával především sociálně slabých a společensky vykořeněných. Nejen z těchto důvodů založil roku 1933 na Žižkově Milíčův dům a následně 1938 ozdravovnu v Mýtě u Rokycan, které sloužily především k péči o sirotky, slabé a nemocné děti. Později se vlivem okolností začal starat o děti z židovských rodin, které během války a deportací do koncentračních táborů velmi strádaly.

Přemysl Pitter vnímal situaci od roku 1935 velmi intuitivně. Jeho radikální pacifismus, který dosud celý život zastával, začal v těchto dnech narážet na nepochopení až odmítání, bohužel i z vlastních řad. Mnozí křesťanští myslitelé a přátelé, které měl po celé Evropě (Velká Británie, Německo, Rakousko, Švýcarsko), buď vložili svou víru v princip národního socialismu, nebo nedokázali od radikálního pacifismu odhlédnout a postavit se realitě. Mnozí a z počátku mezi nimi byl právě i Přemysl Pitter, přistupovali k nepříteli se snahou vidět v něm to dobré, „jako by si u něj nedokázali představit i jiné než šlechetné a humánní pohnutky“¹⁹. Sám Pitter postupem času tyto myšlenky opouštěl, nikoliv zrazoval, pouze si uvědomoval, že nemohou být v tomto čase nijak nápomocné. Byl především mužem činu. Jeho myšlenky byly především obsaženy v jeho konání. Byl člověkem, který se vždy postavil na stranu slabých a strádajících, nepřijímal aktivní boj a formování odbojových skupin během války, ale naopak poskytl podporu v tom, že se vždy a bez výhrad postará o ty, kteří budou tímto bojem zasaženi. Často v inkriminované dny jako byl anšlus Rakouska či zábor Sudet odjížděl do ciziny, aby pozoroval atmosféru, která okolo těchto událostí panuje. Rakouské nadšení a euforie obyvatel mu jasně napověděly, že s pomocí svých bývalých spolupracovníků již počítat nemůže. Mnozí byli pozatýkáni, anebo se vydali cestou podpory Hitlerových slov a činů. Sám vnímal situaci v českém pohraničí jako velmi alarmující a uvažoval o tom, jaké následky mohou nově vzniklá nepřátelství mezi Čechy a Němci přinést. V Mýtě u Rokycan ukrýval od roku 1938 právě i mnoho dětí-uprchlíků ze Sudet. Stejně jako Milena Jesenská předznamenával budoucí násilí a nenávisť. „Říkáme, že musíme potírat hitlerismus, rasismus. A já vidím, že čím víc se na ten hitlerismus a rasismus chystáme, tím víc jej napodobujeme a přejímáme. Ale obraťme své zbraně proti českému hitlerství a proti rasismu českého ražení!“²⁰ Z citátu můžeme cítit jeho silnou schopnost vnímání lidského chování, které se za sedm let změnilo v běsnění beze smyslu. A bude to právě Přemysl Pittera,

---

¹⁹ KOSATÍK, P.: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Praha: Paseka, 2009, s. 163.

²⁰ KOSATÍK, P.: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Praha: Paseka, 2009, s. 172.

který se opět jako jeden z prvních ozve proti bezpráví páchanému na nevinných obyvatelích německé národnosti avšak československého státu.

Ve své činnosti pokračoval i během protektorátu, ačkoliv jeho aktivity byly pod neustálým dohledem. Své humanistické myšlenky šířil prostřednictvím časopisu *Sbratření*, který sám založil již roku 1922. „Časopis *Sbratření* byl jediným legálním časopisem v Protektorátu Čechy a Morava, který vystupoval proti pronásledování Židů.“²¹ Poslední dvojčíslo časopisu vyšlo roku 1941. Sám Pitter hájil jak koncepci obrany národních tradic, tak duchovních i křesťanských principů. Snažil se apelovat na občany, aby dokázali rozeznat, kde je hranice mezi právem, spravedlností a násilím. Koncem roku 1943 byly i jemu veškeré veřejné projevy zakázány, což ho ovšem neodradilo pokračovat v záchraně židovských dětí. Po konci války byl prvním, kdo se aktivně podílel na záchraně dětí z koncentračních táborů. Mimo jeho působení však nezůstaly ani osiřelé děti německé národnosti, čímž se opět postavil proti „oficiálnímu“ proudu doby. Také jako jeden z prvních popsal situaci panující ve sběrných táborech pro osoby německé národnosti v Praze i jinde v republice a pozastavoval se nad neobyčejnou krutostí některých Čechů vůči Němcům v posledních dnech války a po ní.

---

²¹ PASÁK, T.: *Přemysl Pitter – život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Litomyšl: PASEKA, 1997, s. 52.

2. Vznik a vývoj myšlenky odsunu Němců z Československa

K realizaci odsunu Němců z území Československa mělo dojít po skončení druhé světové války. Již od posledních válečných dnů na přelomu dubna a května 1945 však docházelo k násilným činům na německém obyvatelstvu, které byly později nazvány jako tzv. divoký odsun, jenž je dnes historiky datován právě jako údobí od května do prosince roku 1945. Následný organizovaný odsun probíhal až v letech 1946 a 1947. Jak myšlenka odsunu vznikla a jak byly transfery obyvatel naplánovány a uskutečněny si nastíníme v následující kapitole.

Česko-německé vztahy na prostoru jednoho státu byly v průběhu druhé světové války definitivně přeřaty a ukončeny. Německo, jež se snažilo rozšířit tzv. lebensraum směrem na východ a tím obhájit své válečné operace, které znamenaly narušení suverenity mnoha států, bylo označeno za jasného agresora a podle toho se k němu v budoucích letech přistupovalo. Československá politická i kulturní reprezentace se během válečného šestiletí rozdělila do několika částí. První základnu tvořily domácí odbojové organizace, které můžeme dělit na odboj demokratický, jako byla uskupení PVVZ (Petiční výbor „Věrní zůstaneme“), ON (Obrana národa) a PÚ (Politické ústředí) zastřešené jednou centrální tj. ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího), a komunistický, jenž se začal aktivizovat až v roce 1941 po německém útoku na Sovětský svaz. Byl to právě domácí odboj, který aktivně tlačil na ten zahraniční, jenž měl statut oficiálního zástupce československých zájmů, aby deklaroval jasné stanovisko k poválečným zásahům vůči Německu. V domácím prostředí byli nejaktivnější odbojovou složkou především příslušníci levice (komunisté, sociální demokraté). Vše vycházelo z každodenní zkušenosti československých obyvatel s nacistickou krutostí. Zvláště pak po příchodu nového zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v období tzv. heydrichiády, který měl za úkol právě důrazněji zasáhnout proti odbojovým silám. Po květnovém atentátu na jeho osobu byla v červnu roku 1942 vyhlášena tzv. druhá heydrichiáda, což je výraz používaný pro represe uplatňované v tomto období na našem území. Nacisté se mstili na domácím obyvatelstvu, ať už šlo o vypálení Lidic a Ležáků, o častější transporty do koncentračních táborů nebo o popravy osob, kteří byli s činem skutečně či jen zdánlivě spjati. Druhé odbojové centrum bylo vytvořeno v exilu. Z počátku byl organizován ve Francii, později se hlavním sídlem československého exilu stal Londýn, jenž byl též sídlem Československé prozatímní vlády s předsedou Janem Šrámkem. Druhé takové centrum se vytvořilo v Moskvě, jeho vliv však narůstal až v průběhu roku 1941 po

uskutečnění německého plánu Barbarosa (útok na SSSR). Jsou to právě domácí odboj, londýnské centrum a Moskva, kde dochází k formování poválečného přístupu k Německu.

Ve vztahu k Německu se z pohledu ČSR postupně nejdůležitější otázkou stává, co s německými obyvateli na československém území po válce. Popřípadě jaké území může být ještě považováno za československé. Politická reprezentace byla od počátku války závislá na pomoci zahraničních mocností. Důvěra v ně však byla chováním během mnichovské konference otřesena, a tak bylo třeba nejdříve opět najít společnou cestu. Není divu, že jedním z prvních požadavků československé reprezentace bylo uznání neplatnosti mnichovské dohody. Vše je však třeba vnímat v celosvětových souvislostech. Západní velmoci si od vypuknutí války nepřipouštěly možnost prohrát, ačkoliv situace nebyla z počátku příznivá (kapitulace Francie v létě 1940 byla pro Velkou Británii značnou ranou). Také však nechtěly opakovat chyby z války předešlé, tudíž hlavním principem byla definitivní a totální porážka Německa. Stát, jenž vyprovokoval dvě světové války, musí být poražen a jeho totalitní ideologie vymýcena. To určovalo chování velmocí. Žádný ze státníků antihitlerovské koalice nechtěl slíbit něco předem nebo bez ohledu na souhlas ostatních zemí, dokud nebude v dohledu konec války a možnost uspořádání mírové konference, kde dojde k řešení všech politických záležitostí odvislých právě od výsledku války. Edvard Beneš a jeho spolupracovníci se tak ocitli ve velmi obtížné situaci a museli dopředu vycházet z předpokladu, že jejich záměry budou jen těžce prosaditelné.

V létě a na podzim roku 1941 se válečná situace výrazně změnila. Německý útok na SSSR znamenal jeho začlenění do protihitlerovské koalice. Úspěchy zaznamenala i prozatímní československá vláda v čele s Janem Šrámkem, jež byla definitivně uznána Velkou Británií a Spojenými státy. Též byla uzavřena československo-sovětská dohoda o spolupráci. Tyto akty znamenaly, že nyní může vláda usilovat o prosazení svých plánů a záměrů ve vztahu k Německu, které v domácích i zahraničních kruzích rezonovaly již krátce před vznikem války a s postupem času sílily. V zásadě všechny měly jediný úkol. Eliminovat německý živel v budoucím obnoveném Československu. Lišily se však způsobem provedení.

Před válkou a z počátku války padaly návrhy velmi různé, nekoncepční a až na výjimky mírnější. Edvard Beneš mnohokrát zmiňoval variantu odstoupení území (např. výběžků) spolu s kombinací vnitřního stěhování německého obyvatelstva za účelem vytvoření homogennějších oblastí, tzv. minimální plán. Jistě by bylo snadnější oblasti „odevzdat“ než organizovat přesun mnoha německých obyvatel za hranice státu. Tuto vizi však radikálně

odmítal domácí odboj, který zastával historickou koncepci zachování předmnichovských hranic a o žádném posunu hranic neuvažoval. Naopak přišel s myšlenkou masivního vysídlení příslušníků německé národnosti, což představovalo tzv. maximální plán. Domácí prostředí spolu s radikálním řešením vysídlení všech Němců z československého území prosazuje též zásah proti sudetoněmecké pospolitosti jako celku.²² Edvard Beneš byl v letech 1939–1942 ve velmi těžké pozici. V době, kdy ještě zdaleka neznal přístup velmocí k požadavku na uznání neplatnosti mnichovské dohody a s tím spojené obnovení země v předmnichovských hranicích, si nemohl dovolit pomýšlet na uskutečnění radikálních plánů a řešení, avšak musel být výborným diplomatem, který na jedné straně přijímá myšlenky z domova a na straně druhé vyčkává na postoj Západu.

Obhajoba vysídlení či odsunu mnoha obyvatel mohla být podložena i historickými zkušenostmi, které již Evropa měla. Přesunu obyvatel již bylo jednou využito, jakožto řešení řecko-tureckého sporu v letech 1922–1923. „Svět na sebe tento dalekosáhlý transfer vzal, protože věděl, že alternativou je systematické masové vyvražďování miliónů lidí.“²³ Českoslovenští navrhovatelé tohoto postupu argumentovali i tím, že sám Hitler přesunul řadu obyvatel z oblastí Tyrol, Besarábie a Pobaltí. Z tehdejšího pohledu nejextrémnější názory můžeme spatřit u vojenského ataše v Londýně podplukovníka Kally, jenž podle svých slov vyjádřil smýšlení některých vojáků. „...část jich povraždíme, část vyženeme, mnoho jich uteče před pomstou a zbytku se zbavíme přestěhováním, případně úpravou hranic.“²⁴ Ať nám tento názor přijde jakkoliv nehumánní a v této době v podstatě neobhajitelný, kruté a bolestné je, že realita byla přesně taková, ačkoliv si to jistě nikdo nepřál a ani to nikde nedeklaroval. Dny naplněné pomstou a bolestí dovedly československý národ ke spáchání mnoha zločinů, které nebyly zakotvené v žádném oficiálním memorandu o uskutečnění odsunu.

Další léta 1941–1943 jsou naplněna diplomatickým vyjednáváním a snahou najít příznivé ovzduší pro souhlas s plány československé politické reprezentace. V této době jsou též vedena mnohá jednání s představiteli německých sociálních demokratů v exilu v čele s Wenzelem Jakschem, která však nikdy nemohla být korunována úspěchem. Léta 1941 a 1942, nástup Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora a masový teror po atentátu na něj změnil zásadně postoj vůči Němcům na území ČSR. Objevovali se

---

²² STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 24.

²³ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci 1939-1946*. Praha: Academia, 2008, s. 47.

²⁴ STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 23.

názory na definitivní odstranění německého živlu z ČSR. Hovořilo se o tom, že německá otázka musí být vyřešena jednou provždy. A politici se začali o myšlence vypořádání se s Němci vyjadřovat i na oficiálních veřejných setkáních. Neustále byly připomínány činy nacistického režimu, které nemohou zůstat bez odezvy. „Rozsah a zrůdnost nacistických zločinů vyvolávaly u potlačených národů i v mezinárodní veřejnosti atmosféru příznivou pro přijetí koncepce o kolektivní vině a odpovědnosti německého národa jako celku za válku a její útrapy.“²⁵

5. 8. 1942 dostal Edvard Beneš definitivní souhlas Velké Británie s neplatností mnichovské dohody. Londýnská vláda tím získala zásadní platformu pro uvažování o prosazení svých poválečných záměrů. Avšak západní mocnosti neustále opakovali, že vše bude definitivně deklarováno až po ukončení války na chystané konferenci. Do té doby jsou všechny souhlasy pouze na bázi ústních příslibů. Pro exilovou vládu měly však i takovéto přísliby zásadní význam, jelikož právě v průběhu let 1942 a 1943 získává neoficiální vyjádření o předběžném souhlasu s uskutečněním poválečného odsunu od všech tří velmocí. Z tohoto pohledu se stává velmi důležitou schůzka z prosince 1943 v Moskvě mezi londýnskou exilovou vládou a členy KSČ v Moskvě. Komunisté v této době ještě nesdíleli plný souhlas s odsunem a principem kolektivní viny. Chtěli v poválečném státě spolupracovat s německými komunisty a antifašisty, kteří by mohli napomoci k vytvoření socialistického státu. Náhled na situaci byl spíše z pohledu politických „třídních“ zájmů²⁶. Postoj mění až na základě vyjádření oficiálních sovětských představitelů. Ministr zahraničí V. M. Molotov například prohlásil, že pokud bude vše probíhat v souladu s dohodou s mocnostmi, „vysídlení Němců již bude maličností a že proběhne snadno“²⁷. Shoda panovala na odsunu téměř dvou milionů německých obyvatel z cca tří milionů přítomných. Důraz byl kladen především na dodržení rozlišování německých nacistů a antifašistů a také na důsledné odlišení vinných od nevinných, což se později netýkalo jen Němců, ale i Čechů. Mocnosti zdůrazňovaly, že jakýkoliv transfer musí proběhnout organizovaně, humánně, v delším časovém rozmezí a pod mezinárodní kontrolou. Na moskevském jednání byly stanoveny první zásady poválečného odsunu Němců. Již nebylo pochyb o souhlasu velmocí. Dořešit však bylo třeba ještě mnoho věcí, jelikož konkrétní podmínky odsunu byly pouze načrtnuty. Vše se vyjasňovalo jaksi „za pochodu“ během let 1944 a 1945.

²⁵ STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 26.

²⁶ KUKLÍK, J.: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002, s. 262.

²⁷ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 34.

Dochází též s konečnou platností k přerušení kontaktů s německými sociálními demokraty, kteří však neustále skrze své propojení apelovali na antifašisty v pohraničí, aby nepřestávali bojovat po boku československých obyvatel. Do jaké míry ovšem bude po válce možné rozeznat, zda byl onen Němec sociálním demokratem, komunistou či fašistou, není zcela jasné. Možná ještě důležitější otázkou je, jak velká a zda vůbec bude snaha o takové rozeznávání. Ještě v průběhu roku 1944 se němečtí antifašisté domnívali, že jednání o budoucím vývoji a o principech odsunu budou probíhat i za jejich účasti. Ovzduší bylo již v této době nejen doma, ale i v exilu vůči Němcům natolik nepřátelské, že průběh takových jednání byl logicky nereálný.

Pro vyjasnění postojů československé reprezentace vláda v listopadu 1944 vytváří memorandum, ve kterém definuje požadavky na uskutečnění odsunu německých obyvatel a na výměnu obyvatel maďarských. Následně je tento dokument předložen mocnostem, od nichž je očekáván předběžný souhlas. Shrňme jeho hlavní zásady. Kategoricky se odmítá jakékoliv řešení situace úpravou předválečných hranic. Území má opustit celkem 3,2 milionů německých osob, z čehož se počítá s tím, že 250 000 zemře, 500 000 prchne samo, 1,6 milionu bude odsunuto a 800 000 spolehlivých zůstane v ČSR. Dále je stanoveno, že odsun bude probíhat spořádaně, lidsky, pod mezinárodní kontrolou a v rozmezí celkem dvou let. Závěrečné slovo na určení toho, kdo má a nemá být odsunut, si ponechává československá vláda. Předběžného souhlasu s mocnostmi se vláda dočkala, avšak k definitivnímu potvrzení mělo dojít až na poválečné konferenci. Velká Británie a USA vyjádřily několik klíčových připomínek. Asi nejvýraznější byla obava z velkého lidského strádání, kterému nebude moci být zabráněno. Také zde byly zmíněny otázky školství, majetku, přijetí osob v Německu a hospodářských ztrát, ale vše bylo považováno až za druhotný problém. Hlavnímu cíli, vytvoření národnostně homogenního státu, bylo podřízeno vše ostatní. Často se též připomínalo, že již nikdy nebude tak příznivá mezinárodně politická konstelace k definitivnímu vyřešení česko-německého problému.

Pro další vývoj nejen odsunových plánů, ale též směřování budoucího československého státu byla důležitá dvě setkání. První, jež se uskutečnilo v březnu 1945 v Moskvě a při němž komunisté předložili návrh vládního programu Národní fronty Čechů a Slováků. A druhé v Košicích o měsíc později, jež závěry tohoto moskevského potvrdilo a zároveň ustanovilo novou poválečnou vládu. „Stalin a jeho lidé nepochybně počítali s tím, že při proniknutí Rudé armády do střední Evropy se vysídlení většiny Němců provede jaksi

automaticky...“²⁸ Tento předpoklad byl velmi správný. Košický vládní program nestanovil žádná definitivní řešení odsunu německé menšiny po ukončení války. Nucené vysídlení se předpokládalo pouze u cizinců, přistěhovalců a provinilých. Problematika antifašistů, smíšených manželství apod. byla řešena až v průběhu osvobozovacích akcí, tedy v rychlosti, ve spěchu a v bouřlivé atmosféře naplněné nadšením z konce války vše bylo navíc podpořeno touhou po pomstě za krutosti během ní způsobené, bez jasného plánu a stanovených tolik zmiňovaných zásad lidskosti a humánnosti. Prostor mezi konferencí v srpnu 1945 v Postupimi a koncem války v Evropě v květnu byl vyplněn jakýmsi vakuem, které se všechny složky účastníci se osvobozování a následného budování nového československého státu snažily nějak zaplnit. Situace připravená k odsunu tedy nastala mnohem dříve, než byl jako takový velmocemi oficiálně schválen.

Odsun v období od roku 1945–1947 můžeme vymezit do dvou částí: tzv. divoký odsun a organizovaný odsun. Oba se od sebe zásadně lišily a měly jistá specifika, která si jen v krátkosti nastíníme. Odhady počtu německého obyvatelstva na našem území po válce se velmi různí. Nejčastěji se uvádí asi 3,6–4 miliony Němců (určeno na základě vydávání potravinových lístků). Do tohoto počtu jsou však zahrnuti jak utečenci prchající před Rudou armádou, tak vojáci, ale i starousedlíci, přistěhovalci, Rakušané či židé. Mnozí pouze procházejí a hned směřují do Německa. Například starousedlíci, kteří se zde narodili a založili rodiny, dostali strach z „globální“ odplaty a z počínání vojáků Rudé armády, prchají, ale mnozí též páchají sebevraždy. Důvody jsou různé. Pocit viny, obavy z budoucnosti, nejistota, strach o rodinu aj. Ale zdaleka nejsou neoprávněné. Vlna nacionálního radikalismu je ke konci války patrná na obou stranách. Krutosti nacismu jsou k vidění i mnoho posledních dnů a českoslovenští obyvatelé na to reagují s krutostí snad ještě větší. Msta, odplata, bolest... to vše cítí čeští obyvatelé a narůstá dojem, že mají plné právo Němcům „vrátit či oplatit“ zvěrstva konaná během let protektorátu. Právě toto živelné volání po odplatě a uplatňování principu kolektivní viny na všechny Němce bez výjimky je označováno za divoký odsun. Narychlo jsou ustanoveny národní správy, zabírán německý majetek, vytvářeny pracovní a internační tábory určené pro sběr německých mužů, žen i dětí bez rozdílu věku. Do pohraničí jsou posílány tzv. revoluční gardy - RG, které mají zajistit klid do doby, než plně začnou fungovat správní jednotky a národní výbory. Postupem času se jim začalo říkat rabovací

---

²⁸ STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 36.

gardy, jelikož mnozí z nich dbali více na vlastní obohacení než na ochranu obyvatel a majetku.

Nacionální smýšlení bylo velmi silně podporováno a povzbuzováno i oficiálními vystoupeními československých politiků navracejících se do vlasti. Princip kolektivní viny byl deklarován a obhajován i z míst nejvyšších. Například prezident Edvard Beneš při svých květnových projevech v Brně a Praze hovoří doslova o „vylikvidování“ německého a maďarského obyvatelstva. „Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.“²⁹ Podobné výroky můžeme pozorovat i u Prokopa Drtiny, člena národních socialistů a pozdějšího ministra spravedlnosti. „Vyčistit republiku celou a úplně od Němců. To je příkaz chvíle pro každého a to je jediný úkol naší generace. My nemůžeme žít s Němci pohromadě v jedné zemi a v jednom státě. To je naše stanovisko k německé otázce. Je ve shodě s vládním programem dnešní vlády Fierlingerovy.“³⁰ Tyto a některé podobné výroky si ještě připomeneme při reflexi stranických periodik v následující kapitole.

Divoký odsun se nechvalně proslavil specifíkem pěších pochodů a transportů obyvatel, které byly uskutečněny prakticky z hodiny na hodinu. Obyvatelé byli vysídlováni z domů, rodiny byly násilně rozdělovány a muži posíláni na nucené práce do narychlo vytvářených pracovních táborů. Přesuny byly velmi chaotické a zběsilé. Úřady povolovaly vzít si s sebou zavazadlo o hmotnosti 30–50 kg a jídlo na tři dny. Často však účastníci těchto pochodů dorazili na hranice bez jakéhokoliv vybavení. Mezi takoveto nejznámější živelné, divoké odsuny můžeme zařadit pěší pochod brněnských Němců do Rakouska přes Pohořelice, kde bylo asi 20 000 lidí, především žen a dětí. Další přesuny jsou zaznamenány například z Příbrami, Jihlavy, Teplic, Žatce, Chomutova, Krnova aj.³¹ V důsledku těchto akcí, při nichž umíraly tisíce nevinných lidí, se začíná objevovat kritika především v zahraničí odsunu, československé vlády a orgánů odsun provádějících. Odsunutí směřující do amerického pásma nebo do Rakouska jsou zubožení, bez peněz a v dosti špatném psychickém i fyzickém stavu. V souvislosti s divokým odsunem a v období do konce roku 1945 se uvádí, že zemi

---

²⁹ Projev presidenta republiky na Staroměstském náměstí, in *Svobodné slovo* 1, č. 6, 17. 5. 1945, s. 2.

³⁰ DRTINA, P.: Nemůžeme žít s Němci v jednom státě, in *Svobodné slovo* 1, č. 8, 19. 5. 1945, s. 2.

³¹ STANĚK, T.: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. POLLACK, M., TUČKOVÁ, K. a kol.: *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012.

opustilo cca 660 000 až jeden milion Němců. Pro nedostatek spolehlivých údajů však není možné uvést bližší určení.³²

Během Postupimské konference od 17. 7. do 2. 8. 1945 byl s odsunem vyjádřen souhlas velmocí, ale prozatím měly být transporty zastaveny, dokud nebudou jasně stanovena přesná kritéria. Další pokračování bylo naplánováno až po důkladné přípravě na počátek roku 1946. Směrnice, jež byla vydána 14. 12. 1945, deklarovala principy organizovaného odsunu v souladu s podmínkami stanovenými mocnostmi na zmíněné konferenci. Zakončení první fáze organizovaného odsunu se předpokládalo na srpen 1946 a na základě výsledků se mělo řešit další pokračování. Vše bylo organizováno pod záštitou ministerstva vnitra, jednotlivých správních komisí a vojenské správy. Byla určena sběrná střediska, odkud se pravidelně vypravovaly transporty do německých okupačních zón. Nejdříve to byla zóna sovětská, později se přidává i americká. V dubnu 1946 odjíždělo do amerického okupačního pásma až šest vlaků denně. Ještě větší vytíženost nastala v červenci téhož roku, kdy byly opět obnoveny transporty i do sovětského pásma. Denně tedy odjíždělo do Německa celkem dvanáct transportů (po šesti do každé zóny).

Přípravy k řádnému organizovanému odsunu byly dokončeny v lednu 1946. Nakonec byly transporty rozplánovány do tří fází na základě důležitosti obsazení pracovních pozic v zemi. Celkově byla problematika ztráty kvalifikovaných odborníků jednou z nejdůležitějších, podrobněji se k ní vrátíme ve spojitosti s periodiky. Rodiny měly být stěhovány celé společně. Povolená zavazadla měla dosahovat hmotnosti 30 – 50 kg a možný finanční obnos, který mohli mít odsunovaní s sebou, byl 1000 marek. Červený kříž i americké úřady si často stěžovaly na nedodržování stanovených pravidel. Koordinace transferů již byla lepší než akce v rámci divokého odsunu, ale nedostatků, na něž všechny strany, které se na odsunu podílely, žehraly, bylo stále ještě dost. Na čem se však v zásadě bez výjimky shodovali jak domácí i zahraniční političtí a kulturní představitelé, byla nutnost uskutečnění odsunu. Transfer Němců z československého území byl zásahem do demografického složení země. Přijaté řešení je na základě historických, politických i mravních zkušeností jediné možné. Kde už se však hlasy rozcházely, byl samotný průběh a uskutečnění transferu. Mravní a etický princip kolektivní viny se v budoucích letech stal tím nejožehavějším tématem, které hýbalo spíše kulturní než politickou scénou. Právě na stranách československých periodik se mohli občané dočíst

---

³² STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 43-45.

podrobnosti o vysídlování obyvatel, o neprávem odsunutých, o transportech a o tom, jak tyto činy zasáhly do fungování nově vzniklého státu budovaného na principech lidové demokracie.

První fáze odsunu Němců z československého území byla oficiálně ukončena na podzim roku 1946. K tomuto rozhodnutí došlo na základě nepředvídatelných emigrací německých obyvatel v létě 1946, kvůli čemuž bylo možné stihnout ostatní vysídlit v řádném termínu. Počty v této době celkově transferovaných osob se mnohdy rozcházejí. Tomáš Staněk uvádí čísla z různých zdrojů. Tím nejprůkaznějším by mohl být přehled ministerstva zahraničí z června r. 1949. Do konce roku 1946 bylo do amerického okupačního pásma vysídleno 1 446 059 osob a do sovětské okupační zóny 786 482 osob. Celkem se jedná o 2 232 541 osob německého, ale i českého a slovenského původu.³³ Poslední fáze měla být dokončena až po zimě na jaře v roce 1947, ale změna politické konstelace a počátky mocenského boje dvou vznikajících bloků již uskutečnění nepřály. Mnozí Němci byli do Německa ještě přijati na základě akce slučování rodin. V průběhu let 1947 – 1949 odešlo ještě mnoho osob německé národnosti (nucení vysídlení, ilegální přechody...). Na území Československa po roce 1949 zůstává asi 250 000 obyvatel, kteří se již z mnohých důvodů k německé národnosti ani nehlásí. Odsun můžeme tedy považovat za ukončený již v roce 1946, ale celkové odsunové praktiky bychom za skončené mohli prohlásit až v první polovině roku 1947.

---

³³ STANĚK, T.: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992, s. 77.

3. Reflexe odsunu Němců v periodikách 1945-1948

3.1. Periodika stran Národní fronty

Abychom dokázali adekvátně zhodnotit význam a ohlas námi zkoumaných periodik, které společně sdílejí různé kritický postoj k tématice odsunu, je nutné se nejprve seznámit s přístupem oficiálních stranických deníků k této problematice. Tyto časopisy začaly vycházet hned v prvních květnových dnech, na rozdíl od námi zkoumaných týdeníků, které jsou zakládány až s několika měsíčním odstupem. Poskytují tak tedy první bezprostřední reakce k tématice odsunu Němců. Jen pro ilustraci uvedme některé články z května 1945 a připomeňme, jak bylo na problematiku německé menšiny nahlíženo.

Politický systém v Československu po roce 1945 oficiálně povoloval jen 6 politických stran. Na českém území se jednalo o komunistickou stranu Československa, Stranu národně socialistickou, sociální demokracii a Československou stranu lidovou, která jako jediná nebyla stranou levicovou a netvořila s ostatními tzv. socialistický blok. Na Slovensku šlo o Komunistickou stranu Slovenska a Demokratickou stranu. Tato oficiálně povolená uskupení vydávala svá periodika, která se vyjadřovala k problematice odsunu především na základě politických kritérií diktovaných vedením strany. Zaměříme se pouze na nejilustrativnější články v dobových denících, které reprezentují názory a smýšlení nejen politiků a redaktorů, ale i jejich čtenářů. Těmito deníky jsou *Rudé právo* (KSC), *Právo lidu* (ČSSD), *Svobodné slovo* (NS), *Lidová demokracie* (ČSL). Stanovisko definitivního řešení německé otázky a usilování o vysídlení Němců v co největším rozsahu bylo deklarováno již v Košickém vládním programu v dubnu roku 1945. Strany a z nich nově zvolená vláda se těchto závazků pevně držely i po následující třiletí. Oficiální periodika se stala nástrojem politické moci. Složení redakce, výběr témat i uveřejňování článků, vše bylo ovlivňováno ve prospěch především levicových stran. Apely a výzvy i z úst politiků se objevovaly na stranách periodik pravidelně a nabádaly občany k tvrdému a nekompromisnímu „zúčtování“ s německými obyvateli, kteří na území Československa ještě zůstali. „Nyní přišla chvíle odplaty [...] Jděte účtovat s Němci za všechna jejich zvěrstva a neznejte slitování s německými vrahy. Zúčtujte nemilosrdně i se zrádci národa a republiky!“³⁴

---

³⁴ *Český odboj a Květnové povstání: sborník dokumentů 1943 - 1945*. Praha: Svoboda, 1975, s. 142.

První květnové dny probíhaly v duchu znovuoobnovení činnosti zmíněných deníků. *Rudé právo* začíná oficiálně vycházet 6. května. Převážně burcuje a povzbuzuje obyvatele do závěrečných bojů. První číslo *Lidové demokracie* vychází 11. května 1945 a hned v dalších dnech ji následovali *Právo lidu* 12. května a *Svobodné slovo* 16. května. Nejdříve bylo nutné informovat občany o současné situaci, někdy i o konci války a o obnově země. Otázku vypořádání se s německými a maďarskými obyvateli zmiňuje každý z námi zkoumaných deníků, ale pochopitelně v odlišném rozsahu a s jinou časovou sousledností.

Zatímco *Právo lidu* a *Rudé právo* oslavuje Sovětský a svaz a Rudou armádu, bez kterých by se podle mínění jejich redakce osvobození naší země nemohlo nikdy uskutečnit, články jako „Rudá armáda osvoboditelka“³⁵ nebo „Nadešel velký den vítězství“³⁶, v němž citují Stalinova oslavná slova ke konci války, *Lidová demokracie* v této době objektivněji konstatuje situaci posledních dnů článkem „Boj Slovanů s Němci vybojován, Němci se všude vzdávají.“³⁷ Redaktoři *Lidové demokracie* v této době vnímají vítězství nad Německem jako završení dlouholetých bojů Slovanů proti Germánům a vyzdvihují statečnost slovanských národů ve všech částech Evropy. Nijak neevokují nutnost drsného zacházení s Němci, chtějí jen zachování spravedlnosti. Nesnaží se povzbuzovat nacionální hysterii, která v těchto dnech hýbe zemí. Články jsou psány neutrálním jazykem bez apelativního rázu, který pokud je ještě lehce vnímatelný na počátku května, postupem času se s uklidněním situace pozvolna vytrácí. *Svobodné slovo* v těchto dnech na svých stránkách vítá svého bývalého člena a současného československého prezidenta Edvarda Beneše, jenž se po dlouhých letech v exilu navrácí do země. Prezidentu Benešovi vyčlenily stránky i ostatní deníky. Jeho projevy v Brně a Praze zacílené na „vylikvidování“ německého a maďarského obyvatelstva, následné osídlení pohraničí, budování veřejné správy a hospodářský rozmach v následujících týdnech rezonovaly ve všech stranických periodikách. Část projevů jsme již přiblížili v předešlé kapitole, především ve spojitosti s oficiálním stanoviskem politických reprezentantů k problematice odsunu. Zde je ještě rozvedeme s ohledem na četnost těchto typů příspěvků v prvních poválečných dnech.

Mezitím co prezident Edvard Beneš vítal Československo a pokládal květiny na hrob „presidenta Osvoboditele“ T. G. Masaryka, konal se v pražské Lucerně sjezd jeho bývalé strany. Národní socialisté uvítali své „zahraniční pracovníky, mučedníky z koncentračních

---

³⁵ Čím je nám rudá armáda, in *Rudé právo* 1, č. 5, 10. 5. 1945, s. 1.

³⁶ Nadešel velký den vítězství, in *Rudé právo* 1, č. 6, 11. 5. 1945, s. 1.

³⁷ KREJŽA, Miloš: Boj Slovanů s Němci vybojován, in *Lidová demokracie* 1, č. 1, 11. 5. 1945, s. 2.

táborů a gestapáckých kriminálů“³⁸. Vystoupil zde také dr. Prokop Drtina, který za války působil pod pseudonymem Pavel Svatý jako komentátor v českém vysílání londýnského rozhlasu, se zmíněným projevem o vyčištění republiky od Němců. Shoda mezi jednotlivými vládními stranami je patrná i v projevech jednotlivých jejich členů napříč politickým spektrem. Slova ministra vnitra Václava Noska, jednoho z členů KSČ, to jen potvrzují. V článku z 19. května prohlásil „Republiku nutno očistit od Němců, Maďarů a kolaborantů“³⁹. Nosek zmiňuje, že nejde pouze o pomstu, ale především o přínosnou a tvrdou spravedlnost. O pár dní později seznamuje *Právo lidu* čtenáře s celkovým postojem sociálních demokratů k německé a maďarské otázce, jejichž stanovisko je velmi podobné. V článku *Čs. sociální demokracie a Němci a Maďaři* se mimo jiné praví. „V tomto státě vládne lid a jeho přání budou provedena. Lid nemůže si v podstatě přát nic lepšího, než co je ve vládním programu [...] Musí však býti také jasno, kdo v Republice zůstat nesmí.“⁴⁰ Tím jsou myšleni příslušníci Henleinovy strany, váleční zločinci nebo ti, co jasně neprokážou, že nebyli členy NSDAP. Sloupek s názvem *Vyčistit republiku od Němců* čtenářům opět připomíná, že slova Prokopa Drtiny jsou opravdu velmi aktuální a je třeba nezapomenout na hrůzy, které Němci spáchali. „Mezi námi nemohou Němci více žít a chodit, protože po právě nabyté krvavé a bolestné zkušenosti bychom si nemohli být jisti, že mezi námi nechodí vrahové.“⁴¹

Odgermanizovat, důsledně očistit, púdu do českých rukou, odčinit válku, vyřídít pátou kolonu. Tato hesla už nejsou jen symboly, ale realita, kterou hlásají politici, tisknou noviny a činí obyvatelé. Zveřejnění hrůz, které Němci během války napáchali, dává československým občanům právo při převzetí odpovědnosti do vlastních rukou. Alespoň takový pocit má mít čtenář po četbě kteréhokoliv stranického deníku v průběhu roku 1945. Situace na domácí scéně se jednoznačně vyvíjela ve prospěch rychlého vyřešení německé otázky. Z projevů Edvarda Beneše je patrné, že zcela akceptoval koncepci kolektivní vinny a odpovědnosti celé národní pospolitosti, v jejímž duchu také ještě v exilu během války odsunové plány připravil.

„Vysídlení většiny Němců se obecně charakterizovalo jako sice těžké, mimořádné, někdy i bolestivé, ale historicky nutné a oprávněné řešení. [...] Odsun se přitom chápal jako akt důsledné likvidace fašismu, zajišťující bezpečnost státu.“⁴² Zajištění národnostní homogenity státu bylo dalším důvodem pro nutné uskutečnění odsunu Němců, v co

³⁸ Nemůžeme žít s Němci v jednom státě, in *Svobodné slovo* 1, č. 8, 19. 5. 1945, s. 2.

³⁹ Republiku nutno vyčistit od Němců, Maďarů a kolaborantů, in *Právo lidu* 1, č. 7, 19. 5. 1945, s. 1.

⁴⁰ FOUŠKA, R.: Čs. Sociální demokracie a Němci a Maďaři, in *Právo lidu* 1, č. 19, 2. 6. 1945, s. 2.

⁴¹ Vyčistit republiku od Němců, in *Svobodné slovo* 1, č. 12, 25. 5. 1945, s. 1.

⁴² STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 22.

nejkratším čase. Všechny tyto aspekty a ještě mnoho dalších, jak ukazují námi vybrané příspěvky, byly čtenářům pravidelně připomínány na stránkách oficiálních deníků. Tento informační koktejl vytvářel v československých občanech vlny nenávisti, které často vyústily až v násilí páchané na již odcházejících Němcích. Postupem času se rétorika těchto časopisů mírnila a do popředí přicházela jiná, aktuálnější témata spojená především se soudními líčeními, hospodářskými a zemědělskými změnami v pohraničí. Samostatným tématem bylo znovuosídlení těchto oblastí obyvateli z vnitrozemí. Nechybí ani informace z jiných oblastí života (sport, kultura).

S odsunem Němců souhlasily všechny politické strany a od toho se odvíjela i podoba a obsah jednotlivých stranických deníků. V průběhu prvních měsíců se nevyskytují žádné zásadní odlišnosti v náhledu na německou otázku ani na stranách periodik ani z úst předních politiků. Rozdíly můžeme pozorovat spíše v cílových skupinách, kterým jsou příspěvky určeny. První skupinu by mohly tvořit *Lidová demokracie* a *Svobodné slovo*, které jsou jakožto ústřední orgány lidovecké a národně socialistické strany jsou liberálnější a demokratičtější a více se zaměřují na zahraniční politiku i s ohledem na politiku západních mocností. Nelze však říct, že by se zde již v této době vyskytovaly nějaké negativní ohlasy směrem k SSSR. Druhou skupinu tvoří *Rudé právo* a *Právo lidu*, jež jakožto deníky komunistického a socialistického zaměření cílí na problematiku dělníků, zaměstnanců a zestátnění velkých podniků a jsou právě tou základnou pro budoucí sovětský vliv.

K částečné změně vnímání dochází až později s ohledem na vznik námi zkoumaných týdeníků, které přinášejí s odstupem několika měsíců nové a v této době kontroverzní informace, proti kterým se socialistické deníky i týdeníky ostře vyhrávají. „Na půli cesty“ zůstává *Lidová demokracie*, která jakožto oficiální stranický deník Československé strany lidové nemůže užívat stejně ostrou a kritickou rétoriku jako její týdeníky *Vývoj* a *Obzory*. Jako vládní strana se zavázala dodržovat hodnoty stanovené v Košickém vládním programu a plný souhlas s uskutečněním odsunu je jednou z nich. Avšak na druhou stranu také nemůže a nechce informace v nich uvedené jednoduše popírat a stavět se tak na stranu socialistických časopisů a politických stran. Vše je třeba vnímat v kontextu politického vývoje, kde se celkově lidovci dostávají od voleb roku 1946 do stále větší izolace a s tím je omezována i svoboda projevu v jejich periodikách.

3.2. Poválečná činnost Přemysla Pittra

Již v první části práce jsme hovořili o působení Přemysla Pittra před válkou a v období Protektorátu. Ačkoliv po válce nebyl publikačně činným a oficiálně spojen s žádným periodikem, jeho reflexe a prožitky jsou při analýze postojů jednotlivých námi zkoumaných žurnalistických představitelů k poválečným událostem neopominutelné. Později se právě jeho kritická slova na adresu odsunu stala jedním z důvodů jeho tajného odchodu do exilu nejdříve do Německa a poté do Švýcarska. Na rozdíl od Pavla Tigrida či Ferdinanda Peroutky, kterým se podařilo opustit republiku již v roce 1948, odešel Pitter až v roce 1951, jelikož zde měl závazky vůči dětem v Milíčově domě a v Mýtě u Rokycan. V prvních dnech ani odchod neplánoval, rozhodl se tak až na základě čím dál většího omezování jeho činnosti.

Během druhé světové války byly jeho aktivity stále více monitorovány nacistickými bezpečnostními složkami a tím zároveň docházelo k jejich markantnímu poklesu. Návštěv v židovských rodinách bylo stále méně, jelikož přibývalo těch, kteří mířili do koncentračních táborů. Pitter se mimo starost o židovské děti a jejich rodiny během války věnoval především literární činnosti, snažil se „dát na papír“ mnohé své myšlenky a výchovné metody především z oblasti školství, které sám již dlouhá léta praktikoval. Z této doby pocházejí například knihy *Dobrodružná ruka*, *Slovo Boží dětem* či *Výbor křesťanských písní*. Ne všechny se však s nástupem nového řádu třetí republiky dočkaly uznání, stejně jako jeho poválečná činnost, pomoc dětem z německých rodin.

Pittrova spojitost s odsunem německých obyvatel po válce je pro vnímání prvních dobových ohlasů těchto událostí zásadní. V letech 1945–1948 získává Pittrovo působení jakousi „novou dimenzi“, jelikož právě jeho aktivita v tomto období je tím, co je z jeho činnosti dnes nejvíce připomínáno. Mezi nejušlechtlejší závazky můžeme řadit tzv. „akci Zámky“, která měla za úkol zachránit židovské děti, které přežily koncentrační tábory a nemohly najít rodiče a pomoc dětem postiženým poválečným odsunem Němců z ČSR. Druhou oblastí jeho působení je zmapování složitých životních podmínek v narychlo vytvářených pracovních táborech na území Prahy opět pro německou menšinu. Obě činnosti spolu velmi úzce souvisely a Pitter se stal v letech 1945–1948 jedním z hlavních ochránců německých dětí, žen a starců.

„Akce Zámky“ může být z dnešního pohledu vnímána jako „to největší“, co Přemysl Pitter se svými spolupracovníky zorganizoval. Avšak k její nerealizaci bylo v květnu roku

1945 mnohem blíže než k úspěšnému uskutečnění. Počátečním impulsem se stala návštěva terezínského ghetta. Podmínky, ve kterých tam každý den umíralo mnoho židovských dětí, na něj působily hrozivě. „Hned v první budově jsem spatřil ležet těsně vedle sebe hochy ve vlastních výkalech. Sanitní pomocníci se pokoušeli přenášet je na nosítkách do opodál stojících vagónů, ale nebožáci cestou umírali.“⁴³ Pitter dokázal během několika dnů sehnat peníze, zajistit čtyři zámky ve středních Čechách (Olešovice, Štířín, Kamenice a Lojovice) a získat potřebná povolení pro péči o tyto židovské sirotky. Později byla akce rozšířena i na děti z německých rodin, což opět přineslo mnoho komplikací ze strany státních i místních úřadů a obyvatel. Avšak s pomocí několika německých i českých žen a židovských lékařů dokázal péči o děti dovést k úspěšnému konci. Úmrtnost byla prakticky minimální, i když mnohé trpěly podvýživou a měly podezření na tyfus a jiné choroby. V době od května 1945 do května 1947 se v zámcích „vystřídalo 810 dětí“⁴⁴ české, slovenské i německé národnosti, většinu však tvořily děti židovské. „Akce zámky měla velký význam jak humanitární, tak pedagogický a politický. Byla ztělesněním Masarykovy myšlenky *Mějte úctu k duši dítěte*.“⁴⁵

Dozvuky akce trávající dva roky provázely Pittra a jeho spolupracovníky i po zbytek života. Ještě dlouho po jejím oficiálním ukončení přicházely dopisy od rodičů z německé strany, kteří se snažili nalézt své děti. Veškerá jeho humanitární a pomocná činnost byla založená především na přání, šťastné náhodě a ochotě spolupracovníků a přátel dělat věci zadarmo pro záchranu lidských životů. Jak on sám píše, bylo mnoho případů, kterým již pomoci nemohl, ale ty, které zachránil, ho velmi těšily.

Jeho první květnové zážitky z pražských ulic a internačních táborů byly snad ještě děsivější než ty z terezínského ghetta. Během těchto dnů byl svědkem otřesného chování Čechů vůči mnoha i jen německy mluvícím lidem. „Byl jsem v prvních dnech revolučních očitým svědkem upálení jednoho Němce a jedné Němky. Na Poříčí proti Ymce procházely Němky, mladé i stařeny, se zdviženýma rukama kordonem lidí, kteří do nich mlátili latěmi a býkovci. Zvolal jsem: ‚Lidé, mějte rozum!‘ Vyvázl jsem jenom zázrakem.“⁴⁶ Se svým humanistickým přesvědčením nemohl pouze přihlížet. Snažil se aktivně pomáhat a informovat o tristní situaci především členy ministerstev. Sám byl roku 1945 členem zdravotně-sociální komise Zemského národního výboru v Praze, ze které byl však právě pro své kritické

---

⁴³ PASÁK, Tomáš: *Přemysl Pitter – život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Litomyšl: Paseka, 1997, s. 60.

⁴⁴ Tamtéž, s. 79.

⁴⁵ Tamtéž, s. 72.

⁴⁶ KOSATÍK, P.: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Litomyšl: Paseka, 2009, s. 190.

komentáře vyloučen. Později spolupracoval především s ministerstvem sociální péče. Jeho celkový pohled na probíhající divoký odsun Němců a poválečné násilnosti bychom mohli shrnout následujícími úryvky z jeho kázání z 27. 5 1945 v Milíčově domě. „Nikdy nebyl náš národ tak nesvobodný jako dnes, tak zotročený pomstychtivostí, ovládnutí zaujetím a bezohledností. Či je hodno národa Husova a Masarykova, aby své nepřátele upaloval zaživa a trýznil jejich ženy a děti?“⁴⁷ Byl výbuchem české krutosti zdrcen. Nečekal, že uplynulých šest let nahromadilo v československých obyvatelích tolik nenávisti, jejíž propuknutí se v podstatě nijak nelišilo od té nacistické. Praha v květnu 1945 pro něj byla ztělesněním „pekla“. Sám se k těmto situacím v průběhu života nerad vracel a jak sám řekl „Podrobnosti jsem úmyslně zapomněl a nechci si je v paměti vyvolávat.“⁴⁸

Alternativu k divokému odsunu spatřoval ve spravedlivém potrestání nacistických stoupenců a v následné integraci všech ostatních. Začlenění dětí zpět do života v Československu a vstřípení jim zásad tohoto státu byly jedněmi z nejdůležitějších principů celé práce Přemysla Pittra. Toto jeho počínání bychom vždy měli mít na paměti, pokud ho uvedeme jakožto prvního kritika uplatňování kolektivní viny a brutálních metod provádění odsunu. I přes jeho uvedené zkušenosti si uchoval křesťanskou víru a sílu v pomoc těm, kteří to skutečně potřebovali. Nebyl mužem psaného slova, nevyjadřoval tehdy své myšlenky v časopisech, některé skryl v knihách a pamětech, ale většinu vložil do aktivního působení. Odsun Němců pro něj znamenal především pomoc těm, kteří by se ve vřavě květnových do transferů pravděpodobně vůbec nedostali. A jeho zásluhou mnozí přežili a později byli plánovitě usazeni v německých rodinách.

Osamělost Pittrova přístupu byla podpořena několika dalšími osobami z různých společenských kruhů. Například někteří církevní představitelé, kde nejčastěji „pravidlem bylo mlčení“⁴⁹, se také v letech 1945–1948 vyjadřovali nejen k nucenému transferu Němců, ale i k poválečnému chování československých obyvatel k těm německým. Nejvýrazněji proti těmto událostem vystupovali křesťané, ať už kněží, ideologičtí představitelé nebo třeba i politici zastávající křesťanské zásady. Sympatie Pittrovi vyjádřil například Jan Kučera⁵⁰, smíchovský českobratrský farář, který společně s ním v létě 1945 obcházel německé internační tábory. Dále například profesori Husovy fakulty v Praze, František Bednář a J. B.

---

⁴⁷ KOSATÍK, P.: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Litomyšl: Paseka, 2009, s. 190.

⁴⁸ Tamtéž, s. 189.

⁴⁹ Tamtéž, s. 193.

⁵⁰ Jan Kučera bral za svou morální povinnost odporovat komunistickým zločinům. V jeho sboru byla i Milada Horáková. Roku 1952 byl komunisty donucen odejít z církevní služby.

Souček, který se v dopise těšně před únorem 1948 o odsunu vyjádřil takto: „Svůj nový život po osvobození jsme začali v duchu nezřízeného a bezuzdného nacionalismu...“⁵¹ Těchto pár výjimečně zaznívajících hlasů stačilo k tomu, aby se problematika dostala na strany dobových periodik. Redaktoři později na základě kontaktů s Přemyslem Pittrem a dalšími křesťanskými představiteli rozvířili debatu na téma zacházení s Němci během posledních dnů války a v průběhu plánovaných transferů. Hlavního slova se ujala periodika právě Československé strany lidové, jejíž spojení s církevními kruhy mělo dlouhou tradici.

---

⁵¹ KOSATÍK, P.: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Litomyšl: Paseka, 2009, s. 194.

3.3. Periodika Československé strany lidové pod vedením Pavla Tigrida

3.3.1 *Obzory*

Byl to právě Pavel Tigríd, kterého Přemysl Pitter oslovil a s nímž navštívil sběrný tábor pro Němce v Praze na žižkovském hřišti Hagibor, ačkoliv se do této doby neznali a nikdy nesetkali. Pohled, který se jim naskytl, Pavel Tigríd popsal ve svých článcích uveřejněných v *Obzorech*. Jak píše Pavel Kosatík, Tigríd nikdy nezapomněl připomenout, že to byl právě Přemysl Pitter, díky němuž začal na odsun a události okolo něj nahlížet kriticky.⁵²

Pokud v době třetí republiky vznikl prostor pro oficiální kritiku průběhu odsunu, stalo se tak právě na stránkách deníků a týdeníků pod záštitou Československé strany lidové jako byly *Lidová demokracie*, *Obzory a Vývoj*. Lidovci, jakožto jediná nesocialistická strana ve vládě, se na základě nepříznivého politického vývoje staly oficiálními kritiky mnoha později i vládních kroků. Toto vše se odráželo zřetelně v jimi vydávaném tisku. Dále měli vždy velmi blízko k církevním kruhům, někteří členové strany byli zároveň představiteli katolické církve a to již od dob první republiky. Křesťanské zásady jsou též aktivně hájeny i na stránkách zmíněných periodik. Hlavními kritiky probíhajícího odsunu se však stali především noví, mladí redaktori, kteří během válečných let čerpali zkušenosti především v exilu. Mezi takové můžeme řadit například Ivo Ducháčka, zmíněného Pavla Tigrida, dále také Bohdana Chudobu či Helenu Koželuhovou⁵³, kteří během války zůstali na území protektorátu. Po osobních zkušenostech z dob války byli noví členové redakce plni entusiasmů a nadšení. Chtěli se velmi rychle zapojit do procesu kritického psaní, jelikož hned v začátcích shledávali mnoho nedostatků, o kterých je třeba informovat. Již nyní se však dostávali do opozice vůči tradičně opatrnému oficiálnímu vedení lidové strany, které zastával Jan Šrámek a František Hála. Mnohdy šli až daleko za hranice dobově přijímaného úzu, což později pro většinu z nich znamenalo zákaz činnosti, vězení nebo opětovný útek do exilu.

Tento osud potkal i šéfredaktora *Obzorů*, zakladatele *Vývoje* a redaktora *Lidové demokracie* Pavla Tigrida, jenž od počátku udával tón těchto periodik. Pavel Tigríd, vlastním jménem Pavel Schönfeld, narozený roku 1917 prošel během svého prvního exilového

---

⁵² KOSATÍK, P.: *Tigríd, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: Mladá fronta, 2013, s. 60.

⁵³ Helena Koželuhová byla neteří bratří Čapků a manželka lidoveckého ministra zdravotnictví Adolfa Procházky. Její vztah k Němcům se v průběhu poválečných let zásadně změnil. Dnes je označována za radikální pravicovou političku, ale její první poválečné výroky na adresu Němců byly velmi ostré a nenávislné.

působení v Londýně jakožto zahraniční redaktor BBC zajímavou změnou. Odcházel jako žurnalisticky mladý nadějný sociální demokrat a vracel se jako zkušený novinář, pravicový demokrat liberálního stříhu se zostřeným křesťanským cítěním. Zájem o jeho zkušenosti hned po návratu z Londýna projevil i ministr informací Václav Kopecký. „Poté, co se vysvětlilo, že není „správně“ politicky orientován“⁵⁴, nastoupil do služeb ministerstva zahraničí a zároveň, jak už jsme připomínali, se stal členem redakčního kruhu lidoveckého tisku.

Během tří let působení v *Obzorech* a následně ve vedení *Vývoje* velmi značně přispěl k otevření tabuizovaných témat, která byla společnosti „lidové demokracie“ úmyslně zkreslována nebo nedořečena. Jeho pohled na problematiku odsunu nebyl v prvních poválečných dnech zdaleka tak vyhraněný. Avšak po zmíněném setkání s Přemyslem Pittrem u něj dochází ke změně vnímání a ostře laděný tón jeho článků nemá na poli české žurnalistiky v roce 1945 konkurenci. I přesto se ke svému působení v *Obzorech* a k uveřejňování článků o česko-německých vztazích ve své svém *Průvodci* vyjádřil takto: „Řekl jsem už, že princip kolektivní viny, který byl v případě vyhnání československých Němců v zásadě aplikován, je nepřijatelný; ale nemohu po pravdě tvrdit, že jsem se proti němu zvlášť výrazně bil nebo i jen angažoval [...] Naproti tomu k jeho nelidskému provedení jsem se – spolu s hrstkou kolegů novinářů – postavil kriticky a veřejně, i když s rezervou, kterou diktovaly tehdejší cenzurní a autocenzurní poměry.“⁵⁵ V jeho hodnocení je ponechán stranou samotný princip násilných hromadných transferů obyvatelstva, jelikož si autor uvědomuje právní důsledky, které není schopen plně zhodnotit.

Ačkoliv se dnešnímu čtenáři může zdát, že ona ostrost a útočnost jeho článků je v porovnání s dnešními příspěvky zanedbatelná, není tomu tak. Politická situace třetí republiky považovala jeho publikované názory za naprosto nepřijatelné. Příčinou toho bylo, že figuroval na předním místě seznamu státní bezpečnosti. Již 23. 2. 1948 (dva dny před úspěšným dokončením únorového převratu) měl být z rozkazu ministra vnitra Václava Noska zatčen za útoky na československou zahraniční politiku a lidově demokratický režim, dále také za napadání SSSR. On však byl v těchto dnech na služební cestě v Německu, která ho před zatčením uchránila a ze které se do ČSR vrátil až po dlouhých čtyřiceti letech. Ve své činnosti neustal ani po nuceném odchodu do exilu, kde mnohé myšlenky podrobněji rozvedl v exilovém časopise *Svědectví*, který založil roku 1956 v USA a jehož centrum později

---

⁵⁴ DRÁPALA, M.: *Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1958*. Praha: Prostor, 2000, s. 165.

⁵⁵ TIGRID, P.: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Toronto: Sixty-Eight Publishers. 1988, s. 206.

přesunul do Paříže. „Debata není skončena, vlastně teprve začala, do kyselého historického jablka jsme kousli my v exilu a nemáme se za co stydět ani proč schovávat.“⁵⁶ Jeho názorový a myšlenkový vývoj za hranicemi Československa nejen v otázce odsunu Němců je velmi zajímavý a pro ucelení pohledu na jeho osobu nezbytný, avšak mimo záběr naší práce.

Podle vzájemné dohody mohly strany Národní fronty vydávat dva celostátní týdeníky s politickým obsahem. 25. srpna 1945 vychází první číslo týdeníku *Obzory*, jako vydavatel je uvedena *Lidová demokracie*. V hlavičce každého čísla je uvedeno následující „Řídí dr. Ivo Ducháček a Pavel Tigríd s redakčním kruhem: Dr. Bohdan Chudoba – dr. Helena Koželuhová – dr. Jan Strakoš.“ Ivo Ducháček měl mnoho redaktorských zkušeností již z 30. let. Během války vložil své schopnosti do služeb politického exilu, především jako diplomat a novinář udržoval blízké styky zejména s francouzskými křesťanskodemokratickými politiky. Společně s Tigrídem se snažili prosazovat prozápadnější a moderně křesťanskou politickou i kulturní orientaci. Nejzřetelněji to můžeme pozorovat právě na stránkách týdeníků *Obzory* a *Vývoj*.

Obzory s podtitulem *týdeník pro politiku a kulturu* byly jakýmsi novým větrem, který zavál do poválečné a budovatelské euforie a rozpoutal doslova bouři. Již od počátku měl časopis jasnou žurnalistickou koncepci a členil příspěvky do dvou částí „Co se děje ve světě“ a „Kultura ve světě i u nás“.⁵⁷ Časopis se v této době velmi netradičně (v porovnání s ostatními periodiky stran Národní fronty) a často obracel především na západ do Velké Británie, Francie i USA a snažil se čtenářům zprostředkovat neotřelý pohled zvenčí. Často též přispívali zahraniční redaktoři, které spojovalo s Tigrídem a spol. přátelství z dob exilu. Nebylo výjimkou, že redakce *Obzorů* uveřejňovala články napsané přímo pro časopis, nikoliv jen přetiskovala reportáže ze zahraničních periodik. Později v souvislosti s politickými tlaky na jednotlivé redaktory byly otiskovány i příspěvky ze sovětského tisku. Oživující složku tvořily fotografie ze světa, politiky, módy i hospodářství, které mnohdy doplňovaly články, ale častěji zabíraly samostatnou stranu a vytvářely jakousi inspirativní koláž pro čtenáře. Ideová stránka periodika byla vystavěna na třech základních pilířích, ze kterých se poté odvíjela i obsahová platforma.

1. Zřetelně prozápadní, přesněji řečeno anglofilní orientace.

2. Opozice vůči socialismu.

---

⁵⁶ TIGRID, P.: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Toronto: Sixty-Eight Publishers. 1988, s. 208.

⁵⁷ DRÁPALA, M.: *Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1958*. Praha: Prostor, 2000, s. 54.

3. Důraz na křesťanské hodnoty.⁵⁸

Nebudeme zde dále sledovat dopad této základní filozofie nejen *Obzorů* na celkovou publikaci a prezentaci periodik, ale je třeba na tyto principy myslet při rozebírání jakýchkoliv témat, která se v časopisech objeví. Konkrétní kritika stávajících poměrů ze všech možných úhlů pohledů nebyla redakci *Obzorů* a později *Vývoje* nijak cizí. „Nenahraditelné bylo to zrcadlo zejména v reflektování témat zapovězených pro přímou kritiku, například zahraniční politiky vnitřních poměrů Sovětského svazu nebo vysídlení Němců.“⁵⁹ Kritice konkrétních aspektů spojených s nástupem nového řádu bylo vyčleněno nejvíce prostoru. Nešlo jen o úvodníky a krátké články, ale velký prostor dostávaly především čtenářské dopisy, na které se redakce snažila pravidelně odpovídat. Důležitou část také tvořily nepravidelné rubriky jako například Tigridova fejetonistická „Jak se mi líbí“, ve které, jak už název sám napovídá, se autor snažil neotřelým způsobem a podle svého rozmlouvat se čtenáři nad vším, co považuje za podstatné, zajímavé a důležité.

Reakce na odsun Němců z Československa se v periodikách lišily především uplatňovanou rétorikou. Jelikož *Obzory* začínají vycházet až koncem srpna, vstupují tak do již „rozjetého vlaku“. Neorganizovaný odsun stále probíhá, československá vláda se snaží o získání právního souhlasu spojenců k tomu organizovanému na právě probíhající konferenci v Postupimi a sběrné tábory se neustále plní novými Němci čekajícími na transfer. V této době se na stránkách zahraničních deníků objevují první kritické a nesouhlasné komentáře k průběhu odsunových akcí nejen z Československa ale například i z Polska. Mnoho amerických a britských redaktorů doslova zaplavilo Německo a zjišťují, v jakých podmínkách odsunutí žijí a jak s nimi bylo v průběhu oněch přesunů zacházeno. *Obzory* takové články často otisknou a dále komentují, nebo jak už jsme uvedli, uveřejňují příspěvky vlastních zahraničních spolupracovníků. Jeden z takových prvních komentovaných článků nese název *Námitky proti odsunu*. Přináší výhrady amerických vojáků a britských pozorovatelů ke způsobu, jakým je odsun z území Československa prováděn. „My, Američané, jsme šli do války, aby už nikde na světě nebyly ani Buchenwaldy, ani japonské mučírny. Nešli jsme do války, aby Češi třeba ve spravedlivém hněvu, dělali nové Buchenwaldy [...] zbytečně tvrdé zacházení s Němci zbaví Československo sice těch Němců, kteří při tom zahynou, ale celý

---

⁵⁸ DRÁPALA, M.: *Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1958*. Praha: Prostor, 2000, s 56.

⁵⁹ Tamtéž, s. 55.

problém tím zdaleka nebude řešen.⁶⁰ Autor článku přiznává, že mnohé tyto kritické námitky Američanů a Britů mohou být pravdivé, ale zároveň uvádí, že ti, kdo se sadisticky chovají k Němcům, jsou často jen „čeští mladíci“, kteří „nasákli nacismem a jeho kultem sadismu.“ A pokud je třeba česká tvrdost, „jeví se jen jako dodatečný argument k tomu, aby konečně Amerika, Rusko a Anglie nezůstávaly pouze u souhlasu se zásadou odsunu, ale začaly se starat též o jeho provedení.“ Na závěr apeluje především na organizovanou formu odsunu, která jediná může zajistit rychlý odchod všech Němců z území. „A nám jde především o rychlost a důkladnost odsunu.“⁶¹

Již jen polemika a otevření debaty nad možností toho, že odsun není prováděn zcela humánně a lidsky, znamená pro československou publicistiku té doby velkou výzvu. Tato první vlašťovka rozpoutala na další dva roky velmi živou a konfrontační debatu, která pro mnohé z redaktorských řad znamenala velké osobní komplikace. O něco málo později uvádí redakce v článku věnujícímu se tomuto tématu podrobněji: „Domníváme se však, že jako list, který především hájí velké ideje křesťanství, jsme mlčet nemohli.“⁶² Mlčet nechtěli, ačkoliv se může zdát, že časem ztrácí na ostroty a razanci, což jim čtenáři později také často vytýkali. Podle mnoha z jejich dopisů ze srpna roku 1946 redakce „už tak do všeho neřeže“⁶³.

Ona konkrétní kritika, o které jsme hovořili jako o jednom ze základních rysů lidoveckého tisku, byla dána především osobním přístupem jednotlivých redaktorů. Pavel Tigrid byl právě jedním z těch, jehož rukopis byl do těchto periodik vryt velmi hluboko. Jeho první článek věnující se problematice odsunu Němců můžeme zaznamenat 20. 11. 1945, ačkoliv byl uveden bez data a jména autora o jeho autorství není pochyb, jelikož on sám ho později zařadil do výboru *Ozbrojený mír* ve zkrácené podobě pouze pod jiným názvem⁶⁴. Původní článek vyšel v rubrice „Co se děje ve světě“. Autor se snažil objektivně zhodnotit, proč je Československo na Západě ve spojitosti s odsunem tolik kritizováno. „dosud nikdy nebyla pověst Československa na západě tak špatná, jako je dnes.“⁶⁵

Přináší kritiku, která se objevila v samotné britské poslanecké sněmovně. Z jeho pohledu nejde o jakési „reakční rejdy“ jistého druhu konzervativních britských politiků a

---

⁶⁰ Námitky proti odsunu, in *Obzory* 1, 1945, č. 4, s. 52.

⁶¹ Tamtéž, s. 52.

⁶² Necht' mluví veřejnost, in *Obzory* 1, 1945, č. 12, s. 178.

⁶³ Tigrid, P.: Jak se mi zlíbí, in *Obzory* 2, 1946, č. 8, s. 120.

⁶⁴ Dnes ho též můžeme najít v antologii české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948 *Na ztracené vartě Západu*, kterou sestavil Milan Drápala.

⁶⁵ Tigrid, P.: Naše postavení ve světě, in *Obzory* 1, č. 12, s. 177.

médií, právě naopak. Zmiňuje, že velká míra nepochopení přichází zejména z řad socialistických deníků. Uvádí, že „pokud jde o Brity – pohybuje se rozprava nikoliv na rovině politické, nýbrž výlučně na rovině ethické.“⁶⁶ Tigríd společně s doloženými fakty z britského tisku nijak nepochybuje o „nutnosti tohoto drastického zásahu“. Pouze připomíná, že ČSR vláda byla požádána o pozastavení transferů zejména z důvodu důkladnější přípravy a přečkání složitých podmínek během zimy 1945–1946. Dále se autor ptá, zda opravdu s Němci zacházíme nelidsky a zda panují v pohraničí a ve sběrných táborech „belsenské“ poměry, jak to líčí někteří britští poslanci. Na to velmi ostře odpovídá, že mnohé tyto výroky jsou založeny na „překroucených nebo vůbec nepravdivých“ informacích a že některé pocházejí z „jakschových kruhů“, potažmo že jejich hlavní cíl je „zdiskreditovat republiku v cizině“. Tigríd v této době otevřeně hájí stanovisko československé vlády i úřadů a snaží se klidně a argumentačně vymezit proti všem zahraničním obviněním. Též apeluje na bezpečnostní orgány, které musí proti jakýmkoliv náznakům krutosti hned zasáhnout. „Vůbec nelze mluvit o nějakém národním sadismu, který zachvátil české obyvatelstvo.“ Avšak též přiznává, že v prvních poválečných dnech nebyla situace vždy taková, jaká je dnes. „Není možno popřít, že v prvních dobách došlo v pohraničí k nelidským činům, o nichž je dnes už lépe pomlčet; je také pravdou, že se v několika krajích naši lidé obohacovali způsobem, který nelze jinak nazvat než hyenismem.“⁶⁷ Jistě tím nechce říci, že je lepší a prospěšnější na věci zapomenout. Pouze se snaží uklidnit rozjitřené hlasy a na konkrétních příkladech ukázat, že po poválečném návalu nacionálních a protiněmeckých emocí je dnes situace o mnoho klidnější.

Druhá část jeho příspěvku je věnována problematice sběrných táborů na základě jeho osobních zkušeností. V prvním odstavci Tigríd konstatuje „Vcelku možno říci, že životní podmínky jsou snesitelné a odpovídají daným možnostem.“ Dále však uvádí problémy, na které je třeba se zaměřit a pokud možno jim zcela předejít. Například píše o českých lidech, kteří v takových táborech „strávili už pěkných pár měsíců bez řádného vyšetřování a kteří se dostali za dráty často jen na udání“. Problém vidí též ve velkém počtu internovaných dětí, které hovoří pouze česky, ale pochází ze smíšených manželství a rodiče se jich nechtěli vzdát. „Je v zájmu republiky, aby tyto děti byly zachovány státu a národu, poněvadž to jsou aspoň z poloviny české děti, které vyhoštěny ze země, v níž se narodily, budou ji jednou pro toto macešské zacházení vášnivě nenávidět.“ Velmi podobný přístup můžeme pozorovat i v počínání Přemysla Pitterra, jež se snažil právě tyto děti z internačních táborů dostat pryč. A

---

⁶⁶ Tigríd, P.: Naše postavení ve světě, in *Obzory* 1, č. 12, s. 177.

⁶⁷ Tigríd, P.: Naše postavení ve světě, in *Obzory* 1, č. 12, s. 177.

právě Pittrovu počínání je věnován závěr příspěvku. Tigríd se pozastavuje nad jednáním Zemského národního výboru – ZNV, jehož byl Pitter členem, dokud neinformoval o krádežích, špatných zdravotních podmínkách a odmítání bohoslužeb v těchto internačních táborech. ZNV nejenže „zjištěné případy nevyšetřoval“⁶⁸, ale zbavil Pittra s okamžitou platností funkce.

Pro ucelení představ o Tigrídově článku a o jeho autorském stylu je třeba konstatovat, že je celý psán v první osobě plurálu a není podepsán, tudíž veřejnost té doby nebyla seznámena s totožností autora. Zároveň je patrné, že autor článku hovoří za redakci *Obzorů*, a tedy názory v něm obsažené jsou zastávány a obhajovány celou redakcí i v budoucích letech. Ze závěrečného odstavce s názvem *At' mluví veřejnost* je zřejmé, že si redaktoři časopisu uvědomovali závažnost otevření tohoto tématu, zároveň však doposud nijak výslovně nevystupovali proti odsunu jako takovému, ačkoliv už jen samotné nastínění pochyb a například uvedení ne zcela kompetentního jednání ZNV mohlo být považováno za vystoupení proti „lidově demokratickým“ zásadám. „Píšeme tyto řádky o problému odsunu Němců z republiky s plným vědomím toho, že jsme se dotkli ožehavého a svým způsobem i bolestivého problému, o němž veřejně mluvit je dnes politicky nadmíru nepopulární.“⁶⁹ Politická nepopularita se nejdříve odrazila v odpovědích čtenářů, následně v člancích komunistických a socialistických periodik (*Tvorba, Rudé právo, Právo lidu...*) a v neposlední řadě v zásazích do činnosti jednotlivých redaktorů. Avšak i přesto se čtenáři nadále v následujících měsících s kritickými hlasy setkávali, protože jak už jsme uvedli výše, autoři se ze své pozice dovolávali autority obecných morálních a křesťanských zásad.

Pro úplnost uvedme z tohoto období ještě jeden příspěvek, který též vyšel v rubrice „Co se děje ve světě“ a též bychom autorství mohli přiřknout Pavlu Tigrídovi, avšak ne bezpodmínečně. Jedná se o článek, který s odstupem čtrnácti dnů opět hodnotí problematiku odsunu a situaci ve sběrných táborech. „Odsun půl třetího milionu Němců z českých zemí je s velkými našimi spojenci nyní definitivně dojednan nejenom po stránce zásadní, nýbrž i technické.“⁷⁰ Redakce to považovala za velký úspěch Fierlingerovy vlády. Na závěr odstavce se ještě vrátila k mnoha kritickým hlasům, které jim spílaly po uveřejnění prvních článků o odsunu. „Ukázalo se, že rozčilení a zpěněná mysl není nejlepším poradcem při řešení těžkých problémů [...] někdejší polemiky proti *Obzorům* by se dnes podivně vyjímalý vedle věcného

⁶⁸ Tigríd, P.: Naše postavení ve světě, in *Obzory* 1, č. 12, s. 178.

⁶⁹ Tamtéž, s. 178.

⁷⁰ Odsun Němců, in *Obzory* 1, č. 14, s. 209.

prohlášení ministerského předsedy, v němž ohlašuje začátek organisovaného odsunu.⁷¹ Těžko soudit, zda měla tato slova spíše uklidnit situaci, nebo zda členové redakce opravdu tak upřímně věřili počínání československé vlády, či se řídili pokyny lidoveckých ministrů ve vládě, jako byl František Hála, který se ze všech tří (Šrámek, Procházka) choval ke komunistům a jejich nařízením nejústupněji, anebo se již nyní projevil strach ze zákazu činnosti a „odvetných“ kroků ministerstva informací a ministerstva vnitra, která měla pevně pod svým vlivem komunistická strana.

Situace se vyhrotila na konci léta roku 1946. Ministr informací Václav Kopecký po uveřejnění mnoha „nevhodných“ dopisů od čtenářů a po několika vyjádřeních redakce na adresu odsunu, socialismu, absurdního plánování například v zemědělství, principu fungování „lidové demokracie“, atd. nařídil, že každý časopis může vycházet jen po udělení povolení od ministerstva. Po dlouhých průtazích ho nakonec *Obzorům* udělil. Chtěl dát redakci výrazněji najevo, že další směřování touto kritickou a nesouhlasnou cestou není z dlouhodobého hlediska přípustné. Od těchto dnů můžeme pozorovat změnu jak ve výběru témat, rétorice samotných autorů, tak i v personálním zastoupení. Z redakčního kruhu byli vyloučeni Bohdan Chudoba a Helena Koželuhová, nadále však směli do časopisu přispívat. Ve skutečnosti se však už žádný příspěvek od Heleny Koželuhové neobjevil. Následně byla pro své radikální smýšlení vyloučena i z ČSL. *Obzory* i v průběhu roku 1947 před čtenáři nijak nezastíraly, že demokracie v Československu balancuje nad propastí, snažily se i nadále otevřeně a kriticky komentovat současné politické i kulturní dění až do února 1948, kdy je jejich vydávání zakázáno. S tím dochází i ke změně témat a prostor, který je věnován odsunu a Němcům, se zmenšuje.

Hlavní těžiště kritiky průběhu odsunu Němců můžeme v *Obzorech* spatřovat především v druhé polovině roku 1945, tedy v prvním roce jejich vydávání. Často je to dáno snahou přiblížit pohled západního zahraničního tisku na odsun a tím poukázat na ne vždy pozitivní vnímání tohoto pro Československo tak zásadního aktu. V následujících letech se redakce věnuje spíše domácí politické situaci a samotní autoři často i obhajobě svých názorů. V průběhu let 1946 a 1947 se spíše než informace o odsunu a internačních táborech objevují články o hospodářských dopadech a pohledu na odsun od samotných zúčastnivších, kteří byli transferem zasaženi a podávají svá svědectví o průběhu akcí. Tím nacházíme společnou notu především s dalšími dobovými týdeníky *Vývojem* a *Dneškem*.

---

⁷¹ Odsun Němců, in *Obzory* 1, č. 14, s. 210.

3.3.2 Vývoj

Krátce se zastavme u prvního z nich, který též spadá pod vliv Československé strany lidové a především pod šéfredaktorské vedení Pavla Tigrida. Časopis se kriticky vyjadřuje téměř ke všem dobovým událostem bez výjimky. Kritika, se kterou přichází, je však v trochu jiném duchu než ta v *Obzorech*. Jedná se spíše o krátké příspěvky, které neútočí primárně na oblast politickou, hospodářskou či ekonomickou, ale nepřímo se snaží tyto oblasti hodnotit především skrze kladení otázek mravních. Již v prvním čísle ze 14. 9. 1946 redakce přináší článek s názvem *K svobodě člověka*, ve kterém čtenáře seznamuje se svým posláním. „Zase nový časopis, řeknete. Odpovídáme: Ano, nový v plném smyslu toho slova. Nový duchem, nový vůlí k pravdě, nový úctou k člověku a jeho právům, nový výhledem do jasnějších zítřků. [...] hlásíme se tím vědomě a závazně k odkazu Tomáše Masaryka. Je tedy náš program vyznáním víry v ideály pravdy a svobody [...].“⁷² V prvním čísle otiskla redakce i podporu vyjádřenou směřování časopisu předsedou strany ČSL Janem Šrámkem „[...] právě mladá generace nejen u nás, ale i v Evropě [...] poznala svou cestu křesťanskou, demokratickou a sociálně solidaristickou.“⁷³ Tyto hodnoty se členové redakce pod vedením Pavla Tigrida snažili plnit po celé období vydávání, které opět končí únorem 1948.

Struktura časopisu byla na československé poměry opět dost nezvyklá. Vyskytovaly se zde především krátké příspěvky bez uvedeného autorství. Týdeník byl velmi pestrý a měl mnoho kulturních i společenských rubrik, významný prostor dostaly zahraniční informace a v žádném čísle nechyběl ani tzv. medailon, jenž přibližoval významné osobnosti především západního světa, vždy byl uvozen velkou fotografií vybrané osoby. Svým pojetím se *Vývoj* hlásil k americké tradici časopisu *Time*, což mu také bylo nejednou s nelibostí připomínáno. Celková Tigridova inspirace v britské a americké kultuře byla v periodikách ČSL velmi zřetelná, *Vývoj* by z tohoto pohledu mohl být považován za dovršení Tigridova novinářského umu. Jeho snažení však bylo stejně jako v *Obzorech* a *Lidové demokracii* brzděno ze strany ministerstva informací pod vedením Václava Kopeckého, nejvíce to můžeme pozorovat na intenzitě novinářské kritiky směrem k vybraným tématům (zde právě k tématu odsunu), která byla snad to jediné, co snižovalo žurnalistickou úroveň časopisu.

Zatímco redakce *Obzorů* v otázce odsunu musela svou kritickou argumentaci během vydávání mírnit, *Vývoj* již s mírnějším posuzováním začal. Nevyhýbal se nijak zásadním

---

⁷² K svobodě člověka, in *Vývoj* 1, č. 1, s. 1.

⁷³ Tamtéž, s. 1.

tématům, ale již jen obsahová rozvětvenost neumožňovala věnovat se s takovou intenzitou všem stejně. Od doby divokého odsunu už uplynul více než rok, organizovaný odsun zatím stále probíhal, kritika ze zahraničí byla zaznamenána především v *Obzorech* a hospodářské dopady odsunu naopak mapoval *Dnešek*. *Vývoj* tedy komentáři k odsunu jako takovému nijak neoplýval, ale prostor je například věnován problémům probíhajícího roku 1946 z pohledu za hranicemi. Jak žijí odsunutí Němci ve své staronové domovině, jaká je vůbec hospodářská situace Německa, zda je třeba našeho západního souseda stále vnímat jako hrozbu atd. Z domácího pohledu uveďme dva krátké články z pohraničí, které se přeci jen k dopadům odsunu vracejí, a to jak jsme uvedli především z morálního a hospodářského hlediska. Pokud se již kritika v dobovém tisku objevuje, cílí právě na morální hodnoty a hospodářský úpadek.

První z nich nese název *Kolem Ústí* a zaznamenává průběh odsun Němců z této oblasti, při kterém došlo k nalezení úzkých filmů, na nichž byly zdokumentovány dny květnového osvobození a chování československých obyvatel. Redakce se o nález vyjadřuje takto „Samozřejmě, že tyto filmové snímky neukazují hrdinské výkony našich opravdových bojovníků, kteří za svobodu republiky statečně bojovali [...] promítají před očima světové veřejnosti právě charaktery, duše prodejně, mamonáře zaprodané zlatu.“⁷⁴ Druhý příspěvek *V pohraničí* se váže k zemědělské situaci v pohraničí a hovoří o tom, že neprofesionální studentské brigády i přes svou snahu nemohou nahradit kvalifikované zemědělce, kterými byli právě odsunutí Němci. „Nemůže-li mládež při těchto obětech naopak nahradit vždycky kvalifikované zemědělské dělníky, vznikají další ztráty.“⁷⁵ Tyto drobné, krátké příspěvky poukazují na zastoupení problematiky i ve *Vývoji*, ale zásadní komentáře k odsunovým akcím v tomto časopise nenajdeme. Etický pohled na odsun a jeho hospodářské dopady budeme podrobněji sledovat i v dalším dobovém týdeníku *Dnešek*, který co do počtu a významnosti články *Vývoje* jistě převyšuje.

Periodika Československé strany lidové napomohly k prvnímu otevření tématu odsunu Němců. Na články uveřejněné v době třetí republiky navazovali nejen jejich autoři později. Poměry v zemi byly stále méně svobodné, nařčení za různé politicky nekorektní komentáře či karikatury zahraničních komunistických politiků, se objevovaly stále častěji a konec vydávání obou lidoveckých týdeníků se neodvratně blížil. 21. 2. 1948 vychází poslední číslo *Obzorů* a 25. 2. poslední vydání *Vývoje*. Pavel Tigrid byl v těchto dnech na služební cestě a ušel tedy zatčení a jistému uvěznění. Ostatní členové redakce také postupně odcházeli do zahraničí a

⁷⁴ Kolem Ústí, in *Vývoj* 1, č. 6, 26. 10. 1946, s. 125.

⁷⁵ V pohraničí, in *Vývoj* 1, č. 10, 23. 11. 1946, s. 231.

společně s Tigridem na svou činnost opět ve složitých exilových podmínkách pomalu navazovali.⁷⁶

3.4. Peroutkův *Dnešek* a reportáže Michala Mareše

Nezastupitelné místo v poválečné žurnalistice měl časopis *Dnešek*, který významně přispěl do debaty o průběhu odsunu. Byl vydáván Sdružením kulturních organizací, pod které spadalo i vydávání bývalých *Lidových novin*, tehdy *Svobodných novin*. Ferdinand Peroutka jako jeho šéfredaktor již od návratu do vlasti usiloval o znovuobnovení někdejší *Přítomnosti*. Povolení získal až na jaře roku 1946, avšak s tou podmínkou, že bude časopis vycházet pod jiným jménem, čemuž se nebránil. Za dobu protektorátu byla *Přítomnost* zdiskreditována kolaborantským vedením, a tak byl zvolen nový název *Dnešek*, který byl všeobecně velmi kladně přijat. „[...] okruh spoluautorů byl nyní širší a kvalitnější než kdysi a navenek působil dojmem dělného týmu. *Dnešek* zvažněl, z odborně. V souladu s dobovou atmosférou tvořili hlavní téma časopisu komunismus a komunisté.“⁷⁷ Pokud jsme uvedli spojitost lidovecké strany s *Obzory* a *Vývojem*, *Dnešek* bychom mohli spojit s myšlenkami národních socialistů, avšak Peroutka se snažil týdeník s podtitulem nezávislý od všech oficiálních proudů co nejvíce odpoutat.

Celkový tón listu udával právě Ferdinand Peroutka svými úvodníky, které vycházely sice nepravidelně, ale často. Ve svých příspěvcích nejčastěji věnoval pozornost uvažování o směřování nové republiky, princip socialismu v podobě, kterou nastolila KSČ či udržení svobody a demokracie. Otázka odsunu německé menšiny a dopadů na společnost byla nepřímou delegována na jiné. Sám k problematice odsunu zaujal poněkud rezervovanější stanovisko. Nijak se nelišil od většiny politických i kulturních představitelů v myšlence nutnosti uskutečnění odsunu. Jeho blízký spolupracovník a přítel Ivan Herben a šéfredaktor *Svobodného slova* ve vztahu k Němcům napsal: „Český otec, který nevychová dítě k nenávisti vůči německé lživé kultuře a nelidskosti, je nejen špatný vlastenec, ale i špatný táta.“⁷⁸ Dále nerozlišoval mezi Němci a nacisty, všichni pro něj byli stejné zlo. Peroutka svůj postoj vyjádřil ve *Svobodných novinách* takto: „Nevěříme dnešním dospělým Němcům. Nevěříme německé mládeži. Nevěříme těm Němcům, kteří se narodí.“⁷⁹ Přijal tezi o principu kolektivní

⁷⁶ DRÁPALA, M.: *Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1958*. Praha: Prostor, 2000, s 65.

⁷⁷ KOSATÍK, P.: *Ferdinand Peroutka: pozdější životy (1938 – 1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 73.

⁷⁸ HERBEN, I.: *Ďábel mluví německy*, s. 7.

⁷⁹ KOSATÍK, P.: *Ferdinand Peroutka: pozdější životy (1938 – 1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 65.

viny. Jeho realistické nahlížení na situaci se nevytratilo ani po válce. Nástup socialismu respektoval jako logickou a rozumnou volbu se vším, co s sebou přináší. Nijak zásadně o tématu nepolemizoval, vše se snažil vnímat spíše v širším historickém kontextu, z něhož se princip odsun Němců po válce jistě zdál jako správným a nutným řešením. Své myšlenky v exilu po roce 1948 revidoval a hodnotil s daným časovým odstupem, avšak přiznával, že se k danému tématu nerad vracel.⁸⁰

Nic to však nemění na tom, že pod jeho šéfredaktorským vedením vycházelo v *Dnešku* mnoho článků, které se k tomuto problému kriticky vyjadřovaly. Mnohé z nich revidoval a měl přehled o jejich vydávání. Ať už to byl jeho smysl pro objektivní a realistickou kritiku nebo vývoj v nahlížení na odsunové praktiky, faktem zůstává, že *Dnešek* můžeme řadit k časopisům, které se ozývaly proti násilí páchanému na Němcích. Významnou část tvořily reportáže, jež zaznamenávaly hospodářské a průmyslové ztráty vzniklé odsunem vyškolených osob. Za nejkontroverznějšího redaktora celého třiletí, který se zaměřoval právě na nedostatky způsobené odsunem v pohraničí, můžeme považovat Michala Mareše.

Pokud budeme skrze časopis *Dnešek* sledovat vnímání odsunu v letech 1946–1948, bude pro nás právě osoba Michala Mareše tou nejdůležitější. Svým cyklem reportáží z pohraničí získal veliký ohlas především mezi čtenáři. Byl dlouholetým členem KSČ, což mu však nijak nebránilo aktivně se podílet na redaktorsky kritickém přístupu právě *Dneška*. Přiblížit osobu Michala Mareše není z dnešního pohledu nijak snadné. Mnozí významní kritici, spisovatelé a novináři se o něm nevyjadřovali nijak oslavně. Pavel Kosatík dokonce napsal „Mareš byl autorem spíš druhořadého typu, povahou exhibicionista, rétor a bohém; na velké části jeho slávy se ve skutečnosti podílel Peroutka, který svým masivním redigováním Mareše jako autora doslova udělal.“⁸¹ Ačkoliv umělecká či slohová stránka Marešových příspěvků není nijak obdivuhodná, smysl a cíl jeho práce záslužnými jistě shledáváme. Série jeho krátkých črt či fejetonů z pohraničí vycházejících pod názvem *Přicházím z periferie republiky* od června 1946 do února následujícího roku je dnes dokladem dobové situace a chování místních obyvatel. Právě díky své bohémské a anarchistické povaze se sám vydával do pohraničních oblastí a na základě několika málo kontaktů ve vedení měst a vesnic se dostával k zajímavým informacím, které poté předkládal čtenářům. Nejčastěji se jednalo o dokumentování špatných hospodářských či zemědělských podmínek, o nefunkční administrativu, nevhodné chování bezpečnostních složek či nově příchozích k odsunovaným.

---

⁸⁰ KOSATÍK, P.: *Ferdinand Peroutka: pozdější životy (1938 – 1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 65

⁸¹ KOSATÍK, P.: *Ferdinand Peroutka: pozdější životy (1938 – 1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 75.

O tom, že jeho hlas byl velmi silně slyšet a že jeho články byly jistě založeny na pravdivých údajích, svědčí také zvýšený zájem komunistické strany. Pro urážku na cti byl žalován SNB už v roce 1946, v roce 1947 byl ještě osvobozen. Definitivně zatčen byl pak v dubnu 1948 a odsouzen na sedm let vězení. Karel Hvizďala jeho působení shrnul takto „[...] články Michala Mareše, i se všemi výhradami, dodnes představují to nejlepší, co tu tehdy vyšlo: nejplastičtěji kreslí obraz tehdejšího sužovaného pohraničí, i když nemají čistě dokumentární charakter. Články Michala Mareše připomínají bolest odsunutých, týraných, ostrakizovaných a jinak ponižovaných Čechů, českých reemigrantů [...], Němců či Židů, a tím nám připomínají to nejdůležitější: Pokud polevíme v boji za svobodu, i my jednou můžeme zase volat po spravedlnosti.“⁸² K tomuto názoru bychom se též po přečtení mnoha jeho reportáží připojili. Odvážně položil „hlavu na špalek“, neuhnul, vytrval a čekal...

Připomeňme si některé z těchto hlasů volajících po spravedlnosti. První z článků v sérii *Přicházím z periferie republiky* vychází 27. 6. 1946 a přináší slovy autora „dvě zprávy z teplického Severu“⁸³. Pro čtenáře však příspěvek skrývá mnohem více než dvě zprávy. Informuje o situaci v pohraničí v létě toho roku. Trochu satiricky až s humorem informuje o věcech velmi vážných, snaží se tak především upozornit na situaci obyčejných lidí jako jsou pekaři, sedláci, dělníci, horníci, ale i lékaři, učitelé a třeba i pošťáci apod. Každému věnuje část svých příspěvků. Tento autentický pohled do problémů pohraničí, které autor spatřuje například v malých platech, nedocení jednoho a přeceňování druhého a v osobních mstách, je v dalších částech rozvíjen podrobně. Michal Mareš si vždy vybere daný region a často i konkrétního člověka, jehož prostřednictvím poté dokumentuje soužití v oblasti.

Ve velké intenzitě se objevují články a komentáře na adresu zbytečně rychlého a nepromyšleného odsunu. Podle autora jsou často odsunováni ti, kteří jsou pro fungování státu zcela nepostradatelní, jako například dřevorubci ze Šumavy. „Dřevorubci již byli skoro všichni odsunuti. Budiž mi prominuto, s odsunem těchto, na své domovině zejména lpících dřívčů snad se nemuselo tolik spěchat, dokud za tyto pracovníky nebude náhrady.“⁸⁴ Také uvádí, že Němci sami jsou na odsun připravení a dokonce i natěšení, ale je třeba nejdříve jejich pomoc využít, jak se to například stalo v té době v Chebu. „Zde si ponechali dostatečný počet Němců, uznávající, že potřebné zlo je lepší než neplodné dobro. Dokud všechno

---

⁸² Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 569.

⁸³ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky*, in *Dnešek 1*, č. 14, 27. 6. 1946, s. 214.

⁸⁴ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky II*, in *Dnešek 1*, č. 15, 4. 7. 1946, s. 231.

neuklidí, neopraví, nesklidí, že bude zle.⁸⁵ To samé Mareš ještě důrazněji připomíná v třetím pokračování cyklu. „Pastvinářská družstva nemají lidi, lesy postrádají pracovníky za odsunované Němce a lesy jsou nejohroženějším národním bohatstvím. Němci nás po léta totálně nasazovali, proč my tak nečiníme až do zajištění skutečného našeho blahobytu?“⁸⁶ Nejvíce reakcí, ať už souhlasných, či nesouhlasných, asi vzbudilo čtvrté pokračování těchto reportáží. Zde Michal Mareš poukazuje na problémy v hornictví a v zemědělství. Článek je plný příkladů nedodělané práce nebo jejího špatného plánování. Konstatuje: „že zde (severovýchodní oblast Čech – pozn. autora) všude hnije na desetitisících hektarech seno posečené Němci, kteří byli odsunuti, aniž by jim byl dán čas a možnost, aby pro nás seno sklidili [...], Odsun? Ano, ale s rozmyslem.“⁸⁷ Autor nijak nezpochybňuje odsun sám o sobě, avšak netají se tím, že je třeba ho promyslet, zorganizovat a mnohé Němce třeba místo odsunu asimilovat. „Neschopné odsunout a provinilce trestat! Ano! Uzavřením německých škol a povinností docházek německých dětí do českých škol mohli jsme ale na podkladě asimilačním mít z velké části vyřešenu otázku populační.“⁸⁸ Tuto myšlenku můžeme slyšet i u již zmíněného Přemysla Pittra. Na závěr tohoto článku je asimilace a počestění připomenuto ještě jednou a důrazněji. „[...] nevyvážíme zrádné nebezpečné německé barbary. O českou krev jde, jež koluje v mnohých těchto poněmčených lidech a jež měla být podchycena tak, aby opět byla obrozena a spojena s jazykem naším, s řečí naší sladkou a slovanskou.“⁸⁹

Již z uvedených citací je zřejmé, že Michal Mareš k prezentaci a popisu situace v pohraničí nepřistupoval „v rukavičkách“, právě naopak. Velmi přímo, jasně, kriticky, důrazně a syrově zapisoval a publikoval vše, čeho byl svědkem. Bylo jen otázkou času, kdy se proti němu zvedne vlna kritiky nejen z řad čtenářů, ale i z řad politiků a státních orgánů. Dopisy, kterých do redakce přicházelo velké množství, vyjadřovaly jak souhlasné postoje, tak i ty nesouhlasné. „Z přepisů, jež dostávám – ať kladné nebo záporné, některé občas uveřejním jako důkaz nutné kontroly tisku v daných případech.“⁹⁰ Dopisy putovaly ze všech koutů republiky, od různě vzdělaných obyvatel, některé i od Němců nebo těch, kteří se navrátili z vězení nebo koncentračních táborů. On sám později ty nejzajímavější zařadil do publikace se stejným názvem jako publikované články, tedy *Přicházím z periferie republiky*.

---

⁸⁵ Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky II, in *Dnešek 1*, č. 15, 4. 7. 1946, s. 232.

⁸⁶ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 66.

⁸⁷ MAREŠ, M.: Přicházím z periferie republiky IV, in *Dnešek 1*, č. 19, 1. 8. 1946, s. 302.

⁸⁸ Tamtéž, s. 301.

⁸⁹ Tamtéž, s. 302.

⁹⁰ MAREŠ, M.: Přicházím z periferie republiky V, in *Dnešek 1*, č. 20, 8. 8. 1946, s. 315.

Zajímavé jsou především ohlasy obyvatel v jednotlivých regionech, o kterých Michal Mareš píše, jako například příspěvek v časopise *Chebsko*. „Plných tisíc let jsme čekali na tuto jedinečnou historickou příležitost a nyní bychom podle pana Mareše měli zde Němce nechat, jen proto, že snad někde zůstala letos neposečená tráva? [...] Panu Marešovi je proti myslí, že se odsun Němců provádí zrychleným tempem. Bohudík, že jsme se toho konečně i dočkali.“⁹¹ Časopis *Dnešek* též v srpnu otiskuje například dopis inženýra z Prahy, který píše „Porážka Německa a možnost odsunu německé menšiny nám daly jedinečnou příležitost k upevnění naší národní pozice. Je na nás, jak ji využijeme.“⁹² nebo „Nynější nedostatek pracovních sil má své zvláštní příčiny a řešit je ponecháním Němců nebo povoláním italských či jiných cizích dělníků by bylo neodpustitelnou krátkozrakostí.“⁹³ Velmi zajímavý článek, který opět reaguje na Marešovy příspěvky v *Dnešku*, se objevil i v *Lidové demokracii*, deníku ČSL. Je psán mužem, jenž se navrácí z německého kriminálu a zamýšlí se nad tím, zda je opravdu situace v pohraničí tak špatná a pokud ano, tak zda je nevyhnutelně způsobená pouze odsunem. „Obtíže nejsou způsobeny z největší části odsunem Němců, ale bezplánovostí, s jakou se kolonizace pohraničí provádí.“ Dále uvádí případy doby heydrichiády a vypálení Lidic a Ležáků, na které nesmíme zapomenout, a přidává, že právě před těmito lidskými tragédiemi nemůžeme upřednostnit ty hospodářské a zemědělské. „Že se odsun Němců neobejde bez určitých hospodářských škod, bylo i nám jasno, ale byli jsme si dobře vědomi, že tyto škody daleko vyváží ta okolnost, že náš národ opět jednou neprožije tragédií, které my jsme byli svědky.“⁹⁴

Pro porovnání si uveďme i souhlasné reakce čtenářů, jež Mareše v mnoha ohledech povzbuzují k další práci a k neustání v této činnosti. „Vaše reportáže z pohraničí čteme s ohromným zájmem. Kdo jste, že mluvíte tak z našich duší? Prosím Vás, jménem rolníků, kteří přišli po Němcích nikoliv kořistit, ale dřít na naší české hroudě – zajed'te k nám – zastavte se zde, tady naleznete pro reportáže obrázky nespravedlnosti, bídy, čachrazení se státním majetkem, které volají do nebes!“⁹⁵ „V Michalu Marešovi našlo pohraničí konstruktivního kritika, jenž přiměl odpovědná místa ke vhodným opatřením. Odsun Němců se nezastavil, ale je v proudu akce, aby po nich nezůstala neposečená tráva ani nepodojené krávy.“⁹⁶ Do redakce dorazily i mnohé dopisy z ciziny či z řad přátel a spolupracovníků. Pro

⁹¹ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 92.

⁹² STOY, A.: Proč musí být odsun proveden, in *Dnešek* 1, č. 22, 22. 8. 1946, s. 352.

⁹³ Tamtéž, s. 352.

⁹⁴ Přišel jsem z německého kriminálu, in *Lidová demokracie* II, č. 194, 24. 8. 1946, s. 1-2.

⁹⁵ MAREŠ, M.: Přicházím z periferie republiky V, in *Dnešek* 1, č. 20, 8. 8. 1946, s. 316.

⁹⁶ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 109.

naši práci zmiňme například dopis Přemysla Pittra, jenž však v té době nebyl uveřejněn. Redaktorovi *Dneška* přeje především dost sil, aby vytrval v boji za spravedlnost. „Vyjadřujete smýšlení a vůli statisíců Čechů. Máte pravdu: Nebát se a nekrást! I když prohrajete, budete vítězem a Vaše at' prohra, at' vítězství, bude znamenat počátek velké očisty. Prosím, vytrvejte v spravedlivém úsilí.“⁹⁷

V září 1946 přichází první obžaloba ze strany Sboru národní bezpečnosti, které je směřována nejen na Michala Mareše, ale i na odpovědného redaktora Edvarda Valentu. Ačkoliv jsou později oba osvobozeni, tón a celkové zastoupení Marešových reportáží se začíná měnit, článků ubývá. Mnohé z jeho příspěvků do vydání vůbec neprojdou nebo jsou Peroutkou zkráceny či jinak upraveny. Z výše uvedených příspěvků je nanejvýš patrné, že se nesetkával s výrazným pochopením a sympatiemi. Na druhé straně do redakce dorazilo i mnoho pochvalných a jeho práci oceňujících dopisů, ale v srpnu roku 1946 ještě nebyla československá společnost na kritiku probíhajícího odsunu připravena, natož na možnost zpomalení odsunových plánů nebo dokonce případnou asimilaci byť jen německých dětí. Ačkoliv ani Michal Mareš v žádném ze svých článků explicitně nevyjádřil nesouhlas s principem odsunu, už jen jeho kritika rychlého a překotného průběhu a snaha o lokální pozastavení transferů vyvolaly doslova hon na jeho osobu, který se po únoru roku 1948 definitivně završil.

V redakci byli i další novináři, kteří se snažili k debatě o odsunu přispět nebo pomoci s vysvětlením, jak se redakce celkově k odsunu opravdu staví. První z takových článků se objevuje ještě před příspěvkem Michala Mareše v dubnu 1946 v sekci „národní hospodář“. Autor Jiří Hejda zde velmi podrobně analyzuje a porovnává situaci v různých odvětvích průmyslu z posledního sčítání lidu v roce 1930 a současnosti. Hned v úvodu, ještě než přejde k samotným hospodářským problémům, uvádí: „Nebyli bychom hodni podívat se svým dětem do očí, kdybychom propásli příležitost, kterou nám osud položil do rukou.“⁹⁸ Myslí tím uskutečnění odsunu. Na druhé straně směřuje k tomu, že prováděným odsunem dochází ke ztrátě mnoha kvalifikovaných odborníků a že je velmi těžké je nahradit, protože není dostatek vyučených lidí v oboru. Stejně jako Mareš přichází s myšlenkou, že by snad mohl být odsun Němců na několik měsíců pozastaven, než se situace hospodářsky stabilizuje. Na závěr konstatuje „Na první pohled je zřejmé, že nemůžeme nahradit německou výrobu sklářskou,

---

⁹⁷ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 128.

⁹⁸ HEJDA, J.: Odsun Němců a naše výroba, in *Dnešek* 1, č. 4, 18. 4. 1946, s. 54.

porcelánu, jablonecký průmysl, výrobu hudebních nástrojů a hraček.⁹⁹ A opravdu koncem 40. let a počátkem 50. let se v Německu tato odvětví výroby začala velmi rozmáhat. Je dnes zdokumentováno, že mnohé z těchto firem byly vybudovány právě odsunutými Němci. „Nahradit tři miliony lidí můžeme jenom třemi miliony nových lidí.“¹⁰⁰ Jak vidno, hospodářské dopady a populační pokles československé novináře velmi pobuřoval, a proto mu věnovali mnoho prostoru.

Dalším, kdo přispěl do debaty v *Dnešku*, byl v průběhu září 1946 Josef Grňa¹⁰¹ článkem „*Nerozumíme si*“¹⁰², který vznikl jako přímá reakce na rozjitřenou debatu nad Marešovými příspěvky. Snažil se vyjasnit odlišné pohledy a názory v nazírání na odsun. V úvodním odstavci jsou připomenuta Marešova slova o zpomalení odsunu a využití Němců na práce během žní. Článek má od počátku za úkol se proti takovému přístupu vymezit. Autor se závěry Michala Mareše zásadně nesouhlasí a uvádí: Pokud Michal Mareš navrhuje „zpronevěřilé příslušníky omilostnit, a dokonce pokusit se větší část Němců počestit [...], je nám úzko z takových názorů. Opakuji, pokud nemáme mravní důvody pro odsun Němců, pak se ve svých methodách nelišíme od nacistů.“ Autor považoval za základ odsunu mravní princip. Zastává myšlenku, že musí být touhou národa odčinit příkoří, která Němci prováděli během války. „Německý nacismus a fašismus, tento hřích člověčenství [...] je to jeden z projevů jednoho a téhož odvěkého německého ducha.“ Opravdu viděl československý národ roku 1945 v odsunu mravní důvody? Josef Grňa o odsunu píše: „Lid v odsunu nevidí akt msty nebo politickou represálii, nýbrž chápe odsun jakožto odplatu, jakožto trest za viny, kterých se německý národ v minulosti i nedávné přítomnosti dopustil.“¹⁰³ O tom, zda si československý lid opravdu plně uvědomoval své úkoly a činil vyhnání a odsun Němců s plným vědomím odčinění válečných příkoří, dnes můžeme dlouze diskutovat. Faktem však zůstává, že onen akt msty, který Grňa zmiňuje, v odsunu Němců mnozí tehdejší obyvatelé Československa jistě shledávali. Poselství článku a jeho apel právě na ctění a zachování mravních a etických hodnot jak při uvažování o průběhu, tak i při samotném výkonu odsunu vnímáme jako pozitivní. Zařazení článku nás však trochu zmátlo. Rozhodně se nejedná o obhajobu Marešových myšlenek, spíše naopak. Příspěvek mohl být redakcí zařazen úmyslně,

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 57.

¹⁰⁰ HEJDA, J.: Odsun Němců a naše výroba, in *Dnešek* 1, č. 4, 18. 4. 1946, s. 58.

¹⁰¹ Josef Grňa byl politicky aktivním členem sociální demokracie. Za druhé světové války byl aktivně činný v domácím odboji na Moravě. Po válce se stal předsedou Svazu národní revoluce. V roce 1948 odešel z veřejného života. Později byl komunisty více než dva roky vězněn a roku 1965 rehabilitován.

¹⁰² GRŇA, J.: *Nerozumíme si*, in *Dnešek* 1, č. 24, 5. 9. 1946, s. 369.

¹⁰³ Tamtéž, s. 369.

aby se například zmírnilo politické napětí, které mezi redakcí *Dnešku* z důvodu publikace Marešových reportáží a ministerstvem informací jistě panovalo. Avšak zda se s ním redakce jako celek ztotožňovala či nikoliv, se nedočítáme, ovšem už jen fakt, že příspěvek byl publikován, znamená, že Ferdinandu Peroutkovi a spol. nebyly názory v něm uvedené zcela lhostejné.

Marešovy články, Grňův příspěvek i mnohé další rozvířily debaty kolem odsunu nejen na stránkách *Dneška* (v rubrice dopisy), ale též v periodikách pod vlivem komunistické strany, jako byla například *Tvorba*, kde Gustav Bareš, bývalý redaktor *Rudého práva*, zásadně pochybuje o loajalitě Michala Mareše a neváhá ztotožnit ho až s kolaborantským chováním za to, že „hájí Němce“. Diskuze o vině a nevině Michala Mareše byly obsáhlé, složité a zdlouhavé. Spor se z osobního působení přelil na velká politická témata, která jdou již mimo rámec naší práce. Příspěvky Michala Mareše k problematice pohraničí a odsunu se na přelomu roku 1946-1947 pozvolna vytrácejí. Avšak pro celkové vyznění působení časopisu v letech třetí republiky bylo krátké období jeho publikace velmi významné. Nebylo moc novinářů, kterým se v této době podařilo rozpoutat tak vášnivou debatu, jako byla právě ta nad jeho články. Se všemi důsledky, které jeho hlas přinesl, se postaral o důležitý a veskrze vícestranný pohled na aktuální dění.

Ačkoliv se *Dnešek* stal po reportážích Michala Mareše též trnem v oku ministerstva informací, podobně jako periodika Československé strany lidové, informace o vztahu k Němcům obecně se na jeho stránkách objevovaly až do konce vydávání v únoru 1948. Stránky časopisu však již neplnily emotivní příspěvky o odsunu z řad novinářů či čtenářů. Období od roku 1947 do února roku 1948 se vyznačovalo spíše doznívajícími ohlasy rozjitřených debat z předešlých měsíců. Týdeník své celkové působení přesunul na jiná témata, často a velmi ostře se stavěl proti aktuálnímu politickému směřování pod vlivem KSČ. Nátlak ministerstva informací, který byl na celou redakci i jednotlivé redaktory vyvíjen, přinesl úspěch, a názory o hospodářských nedostatcích a morální soudy o odsunu ze stran námi sledovaných týdeníků mizí nebo jsou překládány velmi obezřetně. Články v této době nejčastěji vybíraly jednotlivé střípky oněch událostí a nahlížely na ně s odstupem těch několika málo uplynulých let.

Například příspěvek Jakuba Desenského dokumentuje jeden z důsledků neorganizovaného vysídlování Němců, tj. obohacování národních správců nezákonnou formou. Dopady tohoto jednání se projevují až o několik let později především tím, že

odhadní cena majetku, který měl v Československé republice po Němcích zůstat a přejít do správy Fondu národní obnovy zdaleka neodpovídá tomu, co do tohoto fondu opravdu přešlo. Přiřítá to na vrub právě národním správcům, kteří se k majetku v pohraničí dostali jako první a mnohý zabrali pro své potřeby. Zároveň jsou pochopitelně těmi nejhlasitějšími mluvčími zastávajícími pokračování v odsunu, a to z ryze osobních kořistnických důvodů. Maskování za národní hrdost a vlastenectví autor považuje za neslýchané. Celý článek je psán jako fejetonistický příspěvek. Autor chce za tento humornější tón skrýt velice bolestivé místo aktu vysídlení Němců. „K napsání této úvahy nepřimělo pisatele přátelství k Němcům. Je o něm znám pravý opak.“¹⁰⁴ Zároveň také připomíná, že stát nemůže ony občany, které přijal jako svou součást, především pro jejich odborné znalosti a kvalitně odvedenou práci, „považovat za nepřátele a podle toho se k nim chovat“¹⁰⁵.

Druhý příspěvek Rostislava Kocourka ze stejného čísla rekapituluje problematiku v širších souvislostech a především z pohledu vysídlených obyvatel, kteří netrpělivě čekávají na možnost návratu do Československa. Michal Mareš, ve svých reportážích naopak zaznamenává touhu Němců začlenit se do transportů a odejít do Německa co nejdříve. Ať už z důvodů strachu před českými obyvateli nebo častěji z obavy před tím, že v Německu později nenajdou práci a ubytování. Zde můžeme s téměř ročním odstupem pozorovat změnu. Jistě byli Němci, kteří byli v průběhu roku 1946 připraveni na transfer do Německa a stejně tak ti, kteří se později v roce 1947 chtěli vrátit do ČSR, jelikož život v internačních táborech a provizorních domech, s puncem přivandrovalců a těch, kvůli kterým dnes říšský Němec musí trpět, byl pro mnohé z těchto českých obyvatel nesnesitelný. Touha po návratu do své vlasti, kterou pro ně bylo Československo, byla veliká. Autor zde popisuje své zkušenosti s návštěvou Bavorska, které bylo v druhé polovině 40. let plně odsunutých Němců z Československa. „Němci z Československa jsou každému Čechoslovákovi nápomocní [...] Nikdy nezůstanete viset bez pomoci.“¹⁰⁶ Kocourek též zaznamenává neutuchající nadšení odsunutých Němců při setkání s Čechoslovákem. „Dotazy jsou podrobné. Zda je ještě otevřena ta pekárna [...], jestli si to Sparta rozdá s Norimberkem.“¹⁰⁷ Z jeho poznámek je zřejmé, že i dva roky po odsunu byli Němci připraveni na návrat do své země. Nostalgické představy o životě v ČSR však zůstaly pouze ve vzpomínkách, což časem způsobilo zakořenění nenávisti, v lepším případě pouze nezájmu a apatie. Velký počet vysídlených

---

¹⁰⁴ DESENSKÝ, J.: Co se zbývajícími Němci, in *Dnešek* 2, č. 21. 8. 1947, s. 316.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 316.

¹⁰⁶ KOCOUREK, R.: Jedno údobí sudetských Němců, in *Dnešek* 2, č. 21. 8. 1947, s. 323.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 323.

Němců zanevřel na svou původní zem a postupem času se začal ztotožňovat se zemí novou, což byl ovšem velmi dlouhý a pro mnohé bolestivý proces. Sudetští Němci byli v Německu vnímáni jako „přivandrovalci“¹⁰⁸, kteří těm místním berou práci a potravu. Začleňování těchto obyvatel bylo jedním z nejsložitějších úkolů poválečného Německa. Proces, který přes počáteční obavy nakonec proběhl vcelku rychle a hlavně ze zpětného pohledu velmi úspěšně. Již na počátku 50. let byli například odsunutí odborníci z různých odvětví z ČSR výraznou konkurencí těm českým. Na závěr článku autor přidává další příklady a zkušenosti odsunutých obyvatel, kteří cítí nespravedlnost a obrovskou touhu po návratu, čekající ve sběrných táborech na přidělení ubytování a práce. „Myslíte, že se budeme jednou moci vrátit?“¹⁰⁹ My dnes již víme, že tato otázka zůstala otázkou, na kterou odpověděl čas a historie sama. Na její zodpovězení bylo třeba mnoho času a především srovnání se s realitou nastolení nového směřování německého státu. Většinová část evropských politiků tehdy považovala myšlenku odsunu a vystěhování německých obyvatel do Německa za nejlepší možnou variantu, která vyřeší problematické československo-německé vztahy navždy.

Do konce vydávání byly ve vztahu k Německu uveřejněny již jen méně významné články, které neotevíraly žádná závažná témata česko-německých vztahů. Autor Drábek se věnuje například problému nezájmu československých obyvatel o Německo, případně v odmítání všeho, co je s ním spojeno. „Zdá se, že náš dnešní poměr k Německu je určován základní myšlenkou, že celý německý národ odpovídá za zločiny nacistů.“¹¹⁰ Dále se vrací k souzení nacistických zločinců v Norimberku a opět k nezájmu nejen české veřejnosti, ale i redaktorů. Čtenáři však již nedostali prostor pro formulování svých dotazů a výtek na tato témata.

Dnešek přešel 24. 2. 1948 pod dohled KSČ. Podobně na tom byla i ostatní národně socialistická periodika *Svobodné slovo* a *Svobodné noviny*, nad kterými převzal šéfredaktorský dohled Jan Drda. Ferdinand Peroutka se loučil se čtenáři v *Dnešku* již od ledna 1948, svými úvodníky, jelikož napjatá situace předznamenávala nepříznivý vývoj. Snažil se ještě posledními záchvěvy víry v demokratický systém třetí republiky apelovat na občany, ale již bylo pozdě, obrací se proti němu i řada jeho spolupracovníků z řad redaktorů. Michal Mareš je v březnu 1948 zatčen a v listopadu odsouzen na sedm let vězení. Ferdinand Peroutka, Ivan Herben a další spolupracovníci z národně socialistické strany prchají v květnu

---

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 324.

¹⁰⁹ KOCOUREK, R.: Jedno údobí sudetských Němců, in *Dnešek* 2, 21. 8. 1947, s. 325.

¹¹⁰ DRAÁBEK, J.: Jaká je vlastně naše politika vůči Němcům?, in *Dnešek* 3, 8. 1. 1948, s. 780.

1948 do exilu, v němž se již osvobození Československa nedožijí. Peroutka umírá v New Yorku roku 1978. Ačkoliv se do své vlasti již nevrátil, osud země mu nebyl lhostejný a často se k politickým poměrům v Československu vyjadřoval.

ZÁVĚR

Odsun Němců se stal po válce základním úkolem, na jehož uskutečnění se shodly všechny vládní strany. Veřejnost vnímala jeho provedení jako zásadní pro správné fungování nové republiky. Zároveň šlo o jedno z nejdůležitějších témat, které naplňovalo většinu tehdy vycházejících periodik. Výsledky války, politická stanoviska založená na souhlasu s uskutečněním odsunu na principu kolektivní viny a nacionální hysterie nahrávaly oficiálním stranickým deníkům. Jak práce dokumentuje, celkové vyjadřování těchto časopisů bylo silně protiněmecké a útočné. Pokud se v průběhu transferových akcí objevily nějaké nedostatky, vše bylo prezentováno jako „malé zlo pro uskutečnění velkého dobra“.

Toto dobové kolektivní vnímání Němců a jejich vystěhování bylo částečně korigováno působením námi zkoumaných týdeníky. *Obzory* v srpnu roku 1945 publikovaly první kritiky přicházející ze zahraničí a přidávaly své vlastní komentáře. Pavel Tigrid a Přemysl Pitter společně vyjádřili nesouhlas nad zacházením s lidmi ve sběrných táborech. *Obzory* v této době deklarovaly, že s principem odsunu souhlasí, nesouhlasily pouze s průběhem jednotlivých akcí. V březnu roku 1946 Ferdinand Peroutka zakládá časopis *Dnešek* a vytvořil tím tak další platformu pro kritické komentáře na adresu odsunu. Od srpna 1946, přesně rok po prvních kritických komentářích Pavla Tigrida, začaly vycházet reportáže Michala Mareše, který též zmiňoval, že s principem uskutečnění odsunu nehodlá nijak polemizovat. Ale jeho příspěvky velmi konkrétně dokládaly nedostatky z průběhu odsunových akcí především v oblasti zemědělství a průmyslu. Přitom *Dnešek* z počátku podporoval odsun jako málokterý týdeník v republice. Marešovy články měly být původně pouze kritikou okrajových přehmatů.

Velmi důležitým faktorem je rétorika a užitý jazyk s jakými redaktoři své články publikují. V této souvislosti můžeme srovnat týdeníky se stranickými deníky. *Rudé právo* či *Právo lidu* velmi tendenčně podporovaly konání československé vlády po celou dobu třetí republiky. *Svobodné slovo* tolik nestraničilo změnám ve prospěch lidově demokratických principů, zato tematiku odsunu zpracovávalo velmi útočně. Byli to právě národní socialisté podporováni prezidentem Benešem, jejichž výroky Němce odsuzovali a apelovali tak na národní uvědomění. Týdeníky lidové strany (*Obzory*, *Vývoj*) a nezávislý *Dnešek* volily argumentačně přesnější vyjadřování, mnoho názorných příkladů doplněných slovy odborníků. Stranické deníky čtenáře lákají na velké nadpisy plné útočných frází, kdežto týdeníky naopak užívaly mírnější slova a velikost nadpisů nijak nepřeceňovaly. Pokud čtenář hledal konkrétní informaci, musel si článek přečíst celý a podrobně. *Obzory* kombinovaly krátké příspěvky bez

jmen autorů s dlouhými články na vybraná témata, které byly mnohdy podepsány jen iniciálami. *Dnešek* uveřejňoval spíše delší články, kde byl ve většině případů autor uveden. Důležitou část obou těchto týdeníků tvořily rubriky od čtenářů, kde byly uveřejňovány dopisy. Redakce často uváděla, že nepublikují jen dopisy, které podporují jejich smýšlení, ale naopak často vydávají i ty, které reflektují jejich práci kriticky. O to důsledněji se k nim v dalších číslech vracela. Opět nejvýznamnější debata mezi čtenáři a redakcí vznikla nad cyklem reportáží Michala Mareše *Přicházím z periferie republiky*. O těchto zemědělských a hospodářských problémech informovala i oficiální periodika, ale výrazný rozdíl byl v závěrech, které ze sdělení plynou. Zatímco stranické deníky hovořily o drobných nedostatecích, které budou brzy překonány. Michal Mareš píše o chybách, které, pokud to vůbec bude možné, budou odstraněny až za mnoho let. Poslední zmíněný týdeník *Vývoj* byl celkově členěn na krátké příspěvky bez uvedeného autorství, výjimku netvořily ani ony skromné komentáře na adresu odsunu.

Všechna námi zkoumaná periodika *Obzory*, *Vývoj* i *Dnešek* nejvíce cílila na lidské strádání, ke kterému v průběhu odsunu docházelo. Československo se podle mezinárodních úmluv zavázalo provádět odsun organizovaně a lidsky, což se nedařilo. A skrze doložená fakta v těchto periodikách měli možnost se o tom přesvědčit i českoslovenští občané. I přesto, že tisk a jeho redaktoři oficiálně nedeklarovali nesouhlas s odsunem, tak i jen uveřejnění drobných nedostatků znamenalo narušení věrohodnosti a schopností vlády ČSR, což bylo vnímáno v tehdejších politických poměrech jako nepřijatelné. Oba šéfredaktoři (Pavel Tigrid, Ferdinand Peroutka) se snažili výroky na adresu odsunu kompenzovat uveřejňováním souhlasných článků k jiným aspektům politického života. Avšak jejich cítění jim tyto ústupky dovolovalo jen v omezené míře. Množství kritických příspěvků bylo nakonec výrazně vyšší, než bylo tehdejší politické vedení ochotné akceptovat. Únor 1948 veškeré kritické komentáře definitivně utnul, všechny námi zkoumané týdeníky ukončily svou nezávislou činnost a dostaly se pod vliv ministerstva informací.

Nejvýrazněji se proti odsunu po celou dobu svého vydávání vyjadřovaly *Obzory*. Tigridovy zahraniční zkušenosti mu otevřely cestu k nahlížení na problémy objektivně a bez vlastního zaujetí. Tento týdeník se reflexí odsunu zabýval nejdéle a v největší míře. Jako první přispěl k otevření tabuizovaných témat a stal se tak inspirací pro další periodika. Na opačné straně spektra stál druhý z týdeníků pod vlivem Československé strany lidové, *Vývoj*. Zde se Pavel Tigrid snažil uplatnit své vlastní žurnalistické ambice. Srze angloamerickou inspiraci založil časopis zpracovávající významná témata hravou formou a pro všechny typy

čtenářů. Z pohledu odsunu je však tento časopis pro naši práci nejméně podstatný. Poslední z týdeníků *Dnešek* si držel v období třetí republiky vysokou žurnalistickou úroveň, danou především šéfredaktorským vedením Ferdinanda Peroutky, který byl brán za velmi váženého muže s bohatými novinářskými zkušenostmi. Tématika odsunu byla však dána na bedra především Michalu Marešovi, jenž čerpal především z vlastních zkušeností, ale žurnalistická úroveň jeho reportáží nebyla tak vysoká jako příspěvky jeho šéfredaktora. Informacemi o odsunu ovšem *Dnešek* od roku 1946 *Obzory* téměř nahradil, avšak na velmi krátkou dobu, jelikož rok 1947 je soumrakem obou těchto týdeníků, které i s odstupem sedmdesáti let patří mezi novinářsky velmi výrazné počiny celého poválečného období Československa.

Námi vybrané osobnosti na své výroky z let 1945-1948 velmi často navazovali v exilu nebo po roce 1989. Kritika vyjádřená v poválečných letech jim samotným nejčastěji přijde nedostatečná. Nelze se však divit. Výše nastíněná politická konstelace odhaluje, že i málo těchto kritických postojů a názorů bylo na tehdejší dobu vyjádřením odvahy. Jednalo se o vůbec první reakce, které na průběh a uskutečnění odsunu nahlížely skepticky. Zpochybňovali některé metody a přístupy tehdejších vykonavatelů odsunových akcí. Pokud se sami ke svým výrokům vraceli v exilu a velmi kriticky reflektovali své tehdejší postoje, může to být pouze dokladem toho, že společenská situace roku 1945 nebyla zdaleka tak svobodná a otevřená, jak bylo tehdejší politickou mocí deklarováno. V exilu k tématu přispěli i další představitelé z řad novinářů, politiků a historiků, na jejichž výroky se navazovalo později v polistopadové éře. Avšak právě tyto první kritické hlasy přímo z doby uskutečnění odsunových akcí jsou dokladem bezprostřednosti a aktuálnosti tehdejšího dění. Autoři z pozdějších let již získali výhodu časového odstupu, se kterým je možno na věci nahlížet objektivněji, kriticky a vědecky. Avšak léta třetí republiky byla časem hektického přelévání emocí z jedné strany na druhou a kritické vyjádření na stranu probíhajícího odsunu znamenalo mít výraznou dávku odvahy. Snažili jsme se u námi zkoumaných osob vyzdvihnout právě jejich odvalu a klid v posuzování tolik vypjaté situace a skrze jejich články a činy je připomenout. Ačkoliv jejich závěry nemusí mít z dlouhodobého historického pohledu na problematiku odsunu velkou váhu, pro zachycení tehdejších společenských poměrů jsou jejich příspěvky neocenitelným zdrojem informací.

Použité prameny a literatura

Periodika:

Dnešek 1946-1948

Lidová demokracie 1945-1948

Obzory 1945-1948

Právo lidu 1945

Přítomnost 1938-1939

Rudé právo 1945

Svobodné slovo 1945

Vývoj 1946-1948

Paměti, vzpomínky a odborná literatura:

ARBURG, Andian. a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*.

Brno: Matice moravská, 2010.

BRANDES, Detlef: *Cesta k vyhnání 1938 – 1945: plány a rozhodnutí o transferu Němců z Československa a Polska*. Praha: Prostor, 2002.

BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939-1946*. Praha: Academia, 2008.

Český odboj a Květnové povstání: sborník dokumentů 1943 - 1945. Praha: Svoboda, 1975, s. 142.

Češi, Němci, odsun: diskuse nezávislých historiků. Praha: Academia, 1990 (Polygrafia).

DRÁPALA, Milan: *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000.

HERBEN, Ivan: *Ďábel mluví německy*. Praha: Herben Ivan, 1945.

KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945-1948. I část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

KOSATÍK, Pavel: *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Mladá fronta, 2011.

KOSATÍK, Pavel: *Sám proti zlu: život Přemysla Pittra (1895-1976)*. Litomyšl: Paseka, 2009.

KOSATÍK, Pavel: *Tigríd, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: Mladá fronta, 2013.

KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002.

MAREŠ, Michal: *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009.

OTÁHAL, Milan: *Ferdinand Peroutka, muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992.

PASÁK, Tomáš: *Přemysl Pitter – život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Litomyšl: Paseka, 1997.

PASÁK, Tomáš: *Život Přemysla Pittra*. Praha: Ústav pro informace a vzdělání, 1995.

PEHR, Michal: *Zápas o nové Československo 1939 – 1946*. Praha: NLN, 2011.

POLLACK, Martin, TUČKOVÁ, Kateřina a kol.: *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012.

STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

STANĚK, Tomáš: *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005.

STANĚK, Tomáš: *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948)*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

ŠIMSOVÁ, Milena, ŠTĚPÁN, Jan: *Nad vřavou nenávisti: vzpomínky a svědectví Přemysla Pittra a Olgy Fierzové*. Praha: Kalich, 1996.

TIGRID, Pavel: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Toronto: Sixty-Eight Publishers. 1988.

WAGNEROVÁ, Alena: *Neodsunuté vzpomínky: česká zkušenost pohraničí*. Praha: Prostor, 2000.

WAGNEROVÁ, Alena: *Odsunuté vzpomínky: z vyprávění mých sudetoněmeckých generačních vrstevníků*. Praha: Prostor, 1993.